

Katsaus

KRIITTINEN KORKEAKOULU

5.1979

ANTTI-VEIKKO PERHEENTUPA: KULTTUURIN NYKYTILANNE JA KRIITTINEN KORKEAKOULU • PAAVO KORTEKANGAS: LUTERILAISUUS JA KIRKON KATOLISUUS • RISTO CANTELL: KAUANKO PROTESTIA ON SYYTÄ JATKAA? • JUHA MAASOLA: KUOLEMAN KOKEMISESTA • VILLE KOMSI: LAINKÄYTTÖ JA KANSALAISTEN OIKEUSTAJU • KAI KORTE: PELISÄÄNTÖJÄ ON NOUDATETTAVA • OSMO SOININVAARA: YLEINEN MIELIPIDE JA "LAINRIKKOJAT" • PAAVO UUSITALO: YMPÄRISTÖLIIKKEET, LAILLISUUS JA KANSALAISTOTTELEMATTOMUUS • MATTI KUUSELA: UUTEEN SUUNNITTELUUN • ERIC ADLERCREUTZ: INHIMILLISEN ARKKITEHTUURIN EDELLYTYKSET • MARKKU KOMONEN: ARKKITEHTUURIN KRITIIKISTÄ • SYLVIA HONKAVAARA: BIOLOGINEN EVOLUUTIO JA DARWINISMI • HANNU LAAKSONEN: VANHAA MAISEMAA ETSIMÄSSÄ ITALIASSA

Katsaus

7. (19.) vuosikerta.
Kuusi numeroa vuodessa.

Julkaisija
Kriittisen Korkeakoulun
kannatusyhdistys ry.

Toimisto
Yrjönkatu 23 B 21, 00100 Helsinki 10
ma—pe klo 9—15. P. 611 149

Toimittajat
Antti-Veikko Perheentupa, päätoimittaja
Osmo Jokinen, toimitussihteeri, puh. 90-713 212,
Hakaniemenkatu 3 A 32, 00530 Helsinki 53.

Toimitusneuvosto
Kriittisen Korkeakoulun johtokunta: Reijo Wile-
nius (pj.), Aulis Aarnio, Henri Broms, Oiva Keto-
nen, Ulla Lång, Seppo Matinvesi, Antti-Veikko
Perheentupa, Ville Repo, Kalevi Suomela ja Antti
Tuuri.

Tilaukset vuodelle 1980
maksamalla 40 mk/vuosikerta ps-tilille 715 56-0

Irtotilaukset
47,50 mk: Suomalainen Kirjakauppa, Porthanian
paperikauppa, Kasvisravintola ja Suomen Luonnon-
suojelun Tuki Helsingissä ja Oulussa.

*Osoitteenmuutokset ja jälkitilaukset toimiston
osoitteella*

KRIITTINEN KORKEAKOULU

Osoite: Yrjönkatu 23 B 21, 00100 HELSINKI 10
Puhelin: 611 149 (ma—pe klo 9—15)

Perustettu 1968. Tarjoaa virikkeitä, yhteyksiä ja
tietoa kaikille, jotka ovat kiinnostuneita aikamme
ongelmista sekä itsensä ja yhteisönsä kehittämises-
tä. Kokeilee ja toteuttaa vapaan ja avoimen kor-
keakoulun ideaa.

Toimintamuodot
● avoimet yleisötilaisuudet
● inhimillisen kasvun seminaari
● erityiskurssit ja kutsuseminaarit
● työryhmät ja projektit
● julkaisutoiminta.

Sihteerit
Antti-Veikko Perheentupa (pääsihteeri), puh.
90-611 149
Martti Tuomola (opinto- ja tutkimussihteeri), puh.
90-408 560
Anneli Launiainen (toimistosihteeri), puh. 90-
611 149
Kriittisen Korkeakoulun kannatusyhdistys ry:n jäse-
neksi voi liittyä maksamalla jäsenmaksun 15 mk/
vuosi (tai ainaisjäsenmaksun 200 mk) ps-tilille
1683 71-4.

5•79 sisältö

- 3 ANTTI-VEIKKO PERHEENTUPA
Kulttuurin nykytilanne ja Kriittinen
korkeakoulu
- 5 PAAVO KORTEKANGAS
Luterilaisuus ja kirkon katolisuus
- 8 RISTO CANTELL
Kauanko protestia on syytä jatkaa?
- 12 JUHA MAASOLA
Kuoleman kokemisesta
- 13 VILLE KOMSI
Lainkäyttö ja kansalaisten oikeustaju
- 17 KAI KORTE
Pelisääntöjä on noudatettava
- 18 OSMO SOININVAARA
Yleinen mielipide ja "lainrikkoajat"
- 20 PAAVO UUSITALO
Ympäristöliikkeet, laillisuus ja kansalais-
totelemattomuus
- 21 MATTI KUUSELA
Uuteen suunnitteluun — mielikuva,
tila, goetheanismi
- 23 ERIC ADLERCREUTZ
Inhimillisen arkkitehtuurin edellytykset
- 24 MARKKU KOMONEN
Arkkitehtuurin kritiikistä
SYLVIA HONKAVAARA
Biologinen evoluutio ja darwinismi
- 29 HANNU LAAKSONEN
Vanhaa maisemaa etsimässä Italiassa
- 30 **Keskustelua**
KARI VIROLAINEN
Lapset ja nuoret nykyisen yhdyskunta-
suunnittelumme uhreina
KAISU TURUNEN
Kauanko protesti jatkuu?

ISSN 0022-9458

Forssan Kirjapaino Oy · Forssa 1979

KULTTUURIN NYKYTILANNE JA KRIITTINEN KORKEAKOULU

Kriittisyyden erilaisia muotoja

Kriittisen korkeakoulun toiminnan lähtökohtana on ajatus siitä, että kulttuurin ja yhteiskunnan tila meillä ja teollisuusmaissa yleensä tarvitsee välttämättä uusia virikkeitä. Vallitsevalle ajattelutavalle perustuva kehitys saa yhä enemmän umpikujan omaisia piirteitä.

Toinen perusajatus liittyy toiminnan nimkeen, käsitteeseen kriittinen. Siinä koetaan usein eräänlainen torjunnan, jopa hyökkäävyyden leima. Vähintään epätavalliselta tuntuu sellainen ajatus, että kriittisyys ylläpitäisi avoimuutta uusia asioita kohtaan. Ovatko nämä kaksi asiaa yleensä toisiinsa yhdistettävissä?

Ajatus kriittisyyden luonteesta on epäilemättä eräs vallitsevissa asenteissa esiintyvistä vääristymistä. Pidämme itsestään selvänä, että kriittisyys kohdistuu muihin, toisiin ryhmiin, erilaiseen ajatteluun. Puoluelaitokseen perustuvassa poliittisessa toiminnassa tällainen asenne näkyy erityisen puhtaaksi viljelynä. Itsekriittisyys, omien lähtökohtien jatkuva uudelleen arviointi on sille vierasta.

Kriittistä asennoitumista pidetään välttämättömänä edellytyksenä totuuden löytämiselle kulloinkin esillä olevassa asiassa. Mutta kun kriittisyys suuntautuu yksipuolisesti ulospäin, kaikkeen toisenlaiseen, alkaa myös tämä edellytys pettää. Unohdetaan, että kaikella kritiikillä on omat rajalliset lähtökohtansa, että se on aina sidoksissa johonkin. Avointa ja eteenpäin vievää voi olla vain sellainen kriittisyys, joka jatkuvasti tutkii omia perusteitaan.

Uudet virikkeet ovat mahdollisia vain, jos niille on tilaa. Tätä tilaa on vanhan tehtävä. Tilan tekeminen vaatii positiivista kriittisyyttä, valmiutta karsia ja luopua. Tällaisen asenteen vastakohta on se paranoisuutta muistuttava kriittisyys, jonka on vaikea kes-

tää jopa ajattelun erilaisten lähtökohtien olemassa oloa.

Tarvitaan uutta, mutta millaista

Asenteiden eroavaisuudet eivät ilmene vain erilaisessa suhtautumisessa itseensä ja muihin, oman totutun ja siitä poikkeavien ajatustapojen arvioinnissa. Ne heijastuvat myös tämän hetken tilanteen hahmottamisessa ja ennen muuta tulevaisuuden odotuksissa. Tähänastisen kehityksen umpikujaisuutta ilmentävät niin voimakkaasti yhä lukuisimmat tosiasiat, että välttämättömydestä muuttaa kehityksen suuntaa yhä harvemmin syntyy kiistaa. Silti on vaikea löytää yhteisymmärrystä vaihtoehtoisen kehityksen luonteesta.

Suunnittelu oli 1960-luvun iskusana, joka tällä vuosikymmenellä muuttui todellisuudeksi. On varhaista ryhtyä arvioimaan, missä määrin tämä laajaksi paisunut suunnittelujärjestelmä on kyennyt vaikuttamaan todellisuuden muotoutumiseen, missä määrin kysymys on näköharhasta. Yksi asia on joka tapauksessa ilmeinen: on syntynyt sekä usko että tarve tulevaisuuden hallitsemiseen. Tämän jälkeen avoimelle tulevaisuudelle antautuminen tuntuu epärationaaliselta ja samalla myös perin turvattomalta. Tämä näkyy kehityksen vaihtoehtoja koskevassa keskustelussa. Hyväksyttävän vaihtoehdon edellytetään olevan valmiina, konkreettisesti näytettävissä, ennen kuin entisestä suostutaan irtaantumiseen.

Valmista tulevaisuutta ei kuitenkaan voi olla olemassa. Tulevaisuutensa on jokaisen kansakunnan ja kulttuurin itse luotava. Suunnittelijoiden taito riittää vain nykypäivän projikointiin aika-akselille.

Tulevaisuuden pelko johtaa todellisuudesta pakenemiseen. Siitä on kysymys, kun epätoivoisesti tarraudutaan menneeseen, perustansa menettäneeseen todellisuudenkuvaan. Mutta se ei ole irrallinen ilmiö vaan yksi puoli suuremmasta epätoivosta, sairau-

desta, joka väistämättä leviää tulevaisuutta vailla olevassa kulttuurissa.

Vähittäisen muuttumisen mahdollisuus

Sairasta ihmistä ei voi syyttää siitä, että elämän epätoivoisuus on ajanut hänet epätodelliseen, kuvitteelliseen maailmaan, jolla ei ole yhteyttä muiden ihmisten todellisuuden kanssa. Tällainen henkilö tarvitsee toisten ihmisten sitkeää ja ymmärtäväistä apua oppiakseen vähitellen kokemaan todellisuuden siedettävänä. Vain tätä tietä on irtaantuminen epätodesta mahdollista.

Tällaisen rinnastuksen tekeminen saattaa tuntua mielivaltaiselta. Laajempi paneutuminen osoittaa kuitenkin, että yksilöllisen sairastamisen ja yhteisöllisten vääristymien välillä vallitsee runsaasti rinnakkaisuuksia. Yhteisön sairauskäyttäytyminen, jos tällainen kuvallinen käsite yleensä on mahdollinen, noudattelee monessa suhteessa samaa logiikkaa kuin yksilön sairastuminen. Molempia voi ymmärtää vain, jos suostuu ajatukseen sairauden — samoin kuin yhteisöllisen vääristymän — mielekkyydestä.

Rationaalinen ajattelu on menettänyt tuntumansa sairauden mielekkyyteen. Siksi sille on vieras myös ajatus sairauteen sisältyvästä tervehtymisen vastustuksesta, jota parantajan ja hoitavan yhteisön on syytä kunnioittaa. Tästä seuraa, että sairauksien hoitamisessa on annettu yhä enemmän sijaa kovien, luonnolle vieraiden keinojen käyttämiselle usein ilman mitään luonnon ja ihmisen tasolla tapahtuvaa pehmentämistä. Toisin sanoen sairautta ei nähdä inhimillisen käyttäytymisen ulottuvuutena vaan jonakin sellaisena vieraana ilmiönä, jonka poistaminen on mahdollista teknologian keinoin.

Vastaava suhtautuminen vallitsee yhteisöllisiin vääristymiin. Niiden laajempia yhteyksiä ei nähdä eikä haluta miettiä. Syyllisyys sijoitetaan yhteen tai muutama yksilöön taikka johonkin ihmisryhmään. Tuomitsemalla nämä ja pyrkimällä siirtämään heidät sivuun oletetaan ongelman ratkeavan. Näin kuitenkin käy perin harvoin. Vääristymä osoittautuu yhtä sitkeäksi kuin sairaus, jonka sanoma, sen perimmäinen mieli ei tule kuulluksi.

Vaikeiden yhteisöllisten komplikaatioiden välttäminen edellyttää, että yhteisöllisten

vääristymien korjaamisessa suostutaan samaan kuin sairauden mielekkyyttä kunnioittavassa parantamisessa: Tehdään tilaa vähittäiselle palaamiselle sairaasta tilasta terveeseen todellisuuteen rakentamalla sairaan uskoa terveyden mahdollisuuteen.

Epärationalinen mieli

Rationaalinen ajattelu on johtanut maailman- ja ihmiskuvan pirstoutumiseen. Tältä tieltä ei voi samoja jälkiä myöten perääntyä. Mitään muutosta ei tuo sen julistaminen, että tästä lähtien alamme jälleen ajatella kokonaisuuksia. Näitä kokonaisuuksia ei meillä ole, jos emme kykene niitä uudella tavalla löytämään. Lääkärin suhtautuminen potilaaseen ei olennaisella tasolla muutu, vaikka hän päättäisikin pyrkiä kohtaamaan potilaita ihmisinä, jos suurin osa hänen ajastaan kuitenkin kuluu hoidolliseen teknologiaan.

Mikään muutos ei voi merkitä vain uuden saamista. Siihen täytyy liittyä myös menettämistä, luopumista. Pyrittäessä irti pirstoutuneesta todellisuudesta on puhtaan rationalismin tehtävä tilaa jollekin muulle, mitä se sitten lieneekin.

Ihmisen mieli ei luonnostaan ole vain rationaalinen, selkeiden ja puhtaiden käsitteiden piirissä liikkuva. Pikemminkin sen perustaso on jotakin muuta, ei käsittein vaan kuvin tapahtuvaa todellisuuden järjestämistä. Yltiörationalistinen aika on pyrkinyt sammuttamaan tämän kuvallisen puolen tai ainakin sitä olennaisesti heikentämään. Ehkä juuri siitä on seurauksena kokonaisuuksien hämärtyminen, elämän mielekkyyden heikkeneminen. Epäilemättä yksi puoli kulttuurin tervehtymistä on ihmisen tämän puolen uudelleen hyväksytyksi tuleminen.

Tässä yhteydessä ei kuitenkaan ole syytä väheksyä niitä vaaroja, joita epärationalisen mielen valtaannousuun voi liittyä. Tälle ajankohdalle näyttää olevan tyypillistä sellaisten uusien virtausten esille tunkeutuminen, jotka voimakkaalla tavalla sitovat ihmisen itsenäisyyttä ja yksilöllistä vastuullisuutta. Rationalismin valtaa rajoitettaessa on syytä olla tästä vaarasta tietoinen.

Epäilemättä paras tie eteenpäin on juuri kriittisyys: pyrkimys yhä syvempään tietoisuuteen itsestään, ajatustensa ja toimimensa perusteista; ihmisen yksilöllisen vastuun tajuaminen ja toteuttaminen.

Kriittinen linja

Pyrkiessään välittämään uusia virikkeitä nykyiseen kulttuuriin ja yhteiskunnan tilanteeseen Kriittinen korkeakoulu on omaksunut kunnianhimoiselta tuntuvan tehtävän. Itse asiassa tällainen tehtävä tulisi kuitenkin olla kaikilla yhteisöillä. Kysymys on siitä, miten tietoisesti ja yleisesti tehtävä on omaksumattu.

Vanhojen ja uusien näkemysten kohtaaminen edellyttää suostumista dialogiin jonka ehtoja ei voi ulkopuolelta määrätä. Kriittinen korkeakoulu voi toimia lähinnä tällaisen dialogin foorumina. Onnistuminen siinä on mahdollista vain, jos ilmapiiri säilyy avoimena. Tämän vuoksi Kriittinen korkeakoulu ei itsessään voi sitoutua mihinkään ajattelutapaan, ei edes minkäänlaiseen toisinaisajatteluun. Sitoutuminen johonkin suustaan merkitsisi luopumista siitä myönteisen kriittisyyden peruslähtökohdasta, jonka olen todennut välttämättömäksi edellytykseksi raivaustaessa tilaa uudelle.

Paradoksaalisesti voi sanoa myös, että Kriittisen korkeakoulun olemukseen sen omaksumassa tehtävässä tulee kuulua jonkin-

asteinen epäkriittisyys, kun kysymys on suhtautumisesta erilaisiin ajattelutapoihin. Tämän voi luonnehtia myös siten, että mitään ajatusta tai ajattelutapaa ei periaatteessa torjuta sen outouden vuoksi. Käytännölliset seikat toki asettavat omat rajoituksensa, sillä erilaisten ajatusten määrä on rajaton. Niistä täytyy pyrkiä löytämään merkittävimmät.

Saattaa olla, että tällaisten näemysten pohjalta koostuva ohjelma vaikuttaa joskus sekavalta, liian moniulotteiselta. Dialogin jatkuminen ja laajeneminen vaatii kuitenkin, että sitä käydään riittävän monella tasolla. On tärkeää että esille tulevat nykyisestä tilanteesta hyvinkin kaukana olevat asiat, joiden vaikutus nykyhetkeen on lähinnä välillinen. Yhtä tärkeää on, että uusien näkemysten mahdollisuuksia pohditaan aivan päivänkohtaisten asioiden yhteydessä ja että tällöin keskusteluun osallistuu tämän päivän ratkaisuihin vaikuttavia henkilöitä.

Lähdemme siitä, että Kriittisen korkeakoulun työmuotojen tulee jatkuvasti kehittyä ja muuttua muuttuvien tarpeiden mukaan. Ainoa kiinteä peruslinja voi olla avoimuus, sitoutuminen sitoutumattomuuteen. □

Paavo Kortekangas

LUTERILAISUUS JA KIRKON KATOLISUUS

Piispa Paavo Kortekangas ja teol.lis. Risto Cantell alustivat Kriittisessä korkeakoulussa Helsingissä 1. 10. 79 aiheesta "Luterilaisuus ja kirkon katolisuus — kauanko protestia on syytä jatkaa?" Julkaisemme molemmat alustukset. Aiheeseen liittyy myös sivulla 31 julkaistu kirje.

Ensi vuonna luterilaisissa kirkkoissa vietetään erityistä tunnustuksen vuotta. Tämä johtuu siitä, että luterilaisten tunnustuskirjojen kokonaisuus hyväksyttiin 400 vuotta sitten ja että ensimmäinen tietoisesti tunnustuksellinen esitys luterilaisesta opista, *Augsburgin tunnustus*, esitettiin valtiopäivillä ke-

säkuun 25. päivänä 1530. Vielä voitaisiin mainita, että tunnustuskirjoihin kuuluva ja niistä eniten luettu Lutherin *Vähä katekismus* ilmestyi 1529, siis tasan 450 vuotta sitten.

Tämän luterilaisen tunnustuksellisuuden juhlimisessa ja esillä pitämisessä ei ole kysymys siitä, että jollakin lailla haluttaisiin vastoin nykyisiä ekumeenisiä pyrkimyksiä painottaa luterilaisen opin eroavuutta joistakin muista tunnustuksista. Esimerkiksi Yhdysvalloissa on tällä hetkellä juhlan vieton keskeisenä ajatuksena uusi katolisuuden ja luterilaisuuden keskeisen ymmärryksen herääminen ja näiden pyrkimysten vahvistaminen. Siellä vuosi onkin nimetty, englanniksi "The year of reconciliation" — sovinnon vuodeksi. Vaikka muualla ei olekaan menty aivan näin pitkälle, luulen, että juhluvuonna aivan erityi-

sesti joudutaan perehtymään luterilaiseen tunnustukseen osana koko kirkon tunnustusta.

Jo vuosia on keskusteltu roomalaiskatolisen kirkon suhteesta Augsburgin tunnustukseen, *Confessio Augustanaan*. On uumoiltu, että juhlavuonna roomalaiskatolinen kirkko hyväksyisi Augustanan yhteisen kristillisen uskon yhdeksi erityiseksi ilmaukseksi. Tämän katsottaisiin olevan tärkein askel kirkollisen yhteyden saavuttamiseksi, jossa tosin kumpikin kirkko, roomalaiskatolinen ja luterilainen, pitäisi kiinni omasta itsenäisyydestään, mutta kuitenkin toimittaisi esimerkiksi jumalanpalveluksen ja viettäisi ehtoollista yhdessä. Kun Dar es Salaamissa kaksi vuotta sitten pidettiin Luterilaisen maailmanliiton yleiskokous, toinen Vatikaanin tarkkailijoista oli optimistinen arvioidessaan Augustanan tunnustamisen mahdollisuuksia. Tosin toinen tarkkailija heitti hiukan öljyä innostuksen laineille. Tänä vuonna pidetyssä Luterilaisen Maailmanliiton eksekutiivikomitean kokouksessa ollut katolinen tarkkailija puheenvuorossaan totesi, että tuskin katolinen kirkko voi mennä Augustanan tunnustamiseen sinänsä, joskin jonkinlainen sen uudelleen tulkitseminen on odotettavissa. Näinhän tosin aavisteltiin jo Dar es Salaamin kokouksen jälkeen. On liian paljon vaikeuksia näin nopeasti ja yksioikoisesti tunnustaa Augsburgin tunnustus yhdeksi roomalaiskatolisen kirkon tunnustukseksi. Ensiksikään luterilaisilla ei ole kaikkia velvoittavaa ja yksimielistä tulkintaa Augsburgin tunnustuksesta. Toiseksi luterilaisellakaan taholla ei ole ilman muuta selvää, että Augustanan hyväksyminen yhdeksi kristillisen uskon oikeutetuksi tulkinnaksi monien muiden oikeutettujen tulkintojen joukossa olisi ilahduttava asia. Uskontunnustus itsessään ilmaisee kaikkien kristittyjen uskon. Jos Rooman kirkon Augustanan hyväksyminen merkitsisi sitä, että luterilaisen kirkon pitäisi hyväksyä kaikki katolisen järjestelmän vastaavat ilmaisut, se aiheuttaisi todellakin vaikeuksia eikä se voisi tapahtua ilman pitkäaikaista ja perusteellista työskentelyä.

Ymmärtääkseni oleellinen kysymys ei kuitenkaan nykyisessä ekumeenisessa tilanteessa ole, hyväksyykö Rooman kirkko Augustanan vai ei, koska tunnustuksen hyväksyminen aiheuttaisi joka tapauksessa tulkinnallisia vaikeuksia. Luulen, että on parempi edetä toisia teitä, joihin yhtenä osana saattaa kyllä liittyä myös Augustanan uusi tulkinta ja ken-

ties hyväksyminenkin Rooman kirkossa.

Käsitän, että minut on haastettu tähän tilaisuuteen lähinnä sen vuoksi, että näinä vuosina edustan Luterilaisen maailmanliiton johtavassa elimessä kirkkoamme. Siispä tehtäväni on ennen kaikkea vain selostaa, mitä luterilaisessa maailmassa ja nimenomaan Luterilaisessa maailmanliitossa tällä hetkellä aiheemme piirissä tapahtuu. Tällöin joudun viittaamaan erityisesti viimeisen Luterilaisen maailmanliiton yleiskokouksen eli Dar es Salaamin kokouksen päätöslauselmiin vuodelta 1977. Yleiskokous päättyi kirkkojen yhteistyön malliin, jota kutsutaan "sovitetuksi erilaaisuudeksi". Tämän mukaisesti kirkot silloinkin, kun ovat yhteistyössä toistensa kanssa ja etsivät yhteyttä ja ykseyttä, vaalivat omaa erityislaatuaan ja historiallista perinnettään. Toisin sanoen luterilaiset pysyvät luterilaisina ja antavat myös toisten olla sitä, mitä he ovat, silloinkin, kun he tulevat lähemmäksi toisiaan. Tämä merkitsee myös sitä, että mitään historiallista kristillistä perinnettä ei voi pitää ainoana oikeana kristillisen uskon ilmauksena. Siksi ne eivät voi olla liioin aitoja, jotka erottavat kristittyjä toisistaan. Erilaisia perinteitä on pidettävä oikeina tapoina viedä evankeliumia eteenpäin. Erilaisessa kulttuuriympäristössä kirkko on saanut erilaiset muodot. Tämä on käsitettävä kristillisen sanoman rikkaudeksi ja moninaisuudeksi. Uskon perusta on sama, mutta usko ilmenee erimuotoisena.

Voidaan mennä vielä pitemmälle ja sanoa, että kristillisen uskon rikkaus ja monivivahteisuus edellyttää, että on erilaisia kristillisiä traditioita. Jos niistä joku kielletäisiin tai selitettäisiin vääräksi, se merkitsisi, että kristikunta rikkoutuisi. Sosiologiassa puhutaan käsitteistä integraatio ja disintegraatio. Jälkimmäisellä käsitetään sitä, että jos jokin osa yhteiskuntaruumiista puuttuu tai on huonosti hoidettu, kokonaisuus kärsii. Tämä voitaisiin soveltaa myös näihin käsitteisiin. Niinpä jos esimerkiksi luterilaisuus puuttuisi kristikunnan kokonaisuudesta, sieltä puuttuisi jotain oleellista. Dar es Salaamin kokouksen päätöslauselmien mukaan luterilaisten erityispanos on kolmessa kristillisen uskon ja opin korostuksessa. Ensiksikin se, että ainoa tie pelastukseen on ansaitsematon Jumalan armo. Toiseksi se, että Jumalan vanhurskauttava toiminta Jeesuksessa Kristuksessa on pelastussanoman ydin ja koko kirkon toiminnan mitta. Kolmanneksi: on ero lailla ja evan-

keliumilla, jota ilman julistus armosta ei toimita. Luterilaisten kristittyjen erityinen tehtävä on kirkkojen välisessä yhteistyössä painottaa näitä keskeisiä kristillisiä totuuksia.

Tästä sovitetusta erilaisuudesta voidaan tehdä johtopäätöksiä hyvin monelle eri alalle. Dar es Salaamissa nimenomaan tuli kysymys sovitetusta erilaisuudesta myös luterilaisten keskinäisissä suhteissa. Erityisesti katsottiin, että vallinnut rotuerottelu eräissä Etelä-Afrikan luterilaisissa kirkkoissa on ristiriidassa sovituksen kanssa, johon ajatus sovitetusta erilaisuudesta perustuu. Ellei voida toimia yhdessä, olla samassa jumalanpalveluksessa, samassa ehtoollispöydässä erirotuisina, ei voida puhua sovitetusta erilaisuudesta.

Edelleen ajatus sovitetusta erilaisuudesta painottaa sitä, että voimme myös suomalaisena kirkkona antaa oman panoksemme kirkkojen väliseen yhteistyöhön siitä huolimatta, että hylkäämme partikulaarisen ajattelun ja käsitämme, että oma evankelisluterilainen kirkkomme on ennen kaikkea osa Kristuksen tunnustavaa kirkkoa koko maan päällä eikä lähinnä kansalliskirkko. Edelleen ajatus sovitetusta erilaisuudesta velvoittaa selvittämään, mikä erottaa kristittyjä toisistaan. Tässä vaaditaan sitkeää ja rehellistä työtä ja myös kykyä kuunnella, mitä toiset eivät hyväksy meissä.

Kuten tiedämme, Kirkkojen maailmanneuvoston piirissä on hyväksytty hiukan toinen malli eli näkyvän ykseyden tai konsiliaarisen yhteyden malli. Siinä painotetaan yhteen tuleminen yhteiseen rukoukseen ja yhteisiin neuvotteluihin yhteyden näkyvänä merkinä, jolloin Pyhä Henki voisi käyttää tällaisia yhteisiä neuvotteluja ykseyden saavuttamiseksi. Tämä edellyttää myös, että eri kirkot tunnustavat toinen toisensa jäsenet sekä papisviran.

Dar es Salaamin kokous painotti, että sovitetun erilaisuuden ja konsiliaarisen yhteyden käsitteet eivät ole toisensa poissulkevia tai edes toistensa kanssa kilpailevia vaihtoehtoja. Kuitenkin selvästi todetaan, että konsiliaarisessa yhteydessä ei oteta huomioon tunnustuksellisten erojen oikeutusta ja niiden säilyttämisen tarvetta siten kuin sovitetun erilaisuuden mallissa. Mikäli kuitenkin tulkitaan kon-

siliaarinen yhteys siten, että se antaa tilaa myös tunnustuksellisten perinteiden erilaisuudelle, näiden kahden käsitteen välinen ero pienenee tai häviää.

Piispa Kalevi Toiviainen on vasta ilmestyneessä paimenkirjeessään käsitellyt ekumeenisiä kysymyksiä, myös hiukan ekumeenisia malleja. Hän on mm. arvostellut näitä molempia esitettyjä käsitteitä. Hän toteaa, että ekumeenisen lähestymismenetelmän ongelmia ei ole vielä ratkaistu eikä edes sitä, miten näkyvä ykseys on tulkittava. Onhan näet niin, että kaikki ei-roomalaiskatoliset kirkot ovat yksimielisiä siitä, että ykseys ei voi olla sen ykseyden viran johtoon antautumista, jota paavi edustaa. Nämä kirkot ei kuitenkaan ole päässeet yksimielisyyteen omasta yhteisestä vaihtoehdostaan. Konsiliaarisuuden malli lähtee liikkeelle vanhan kirkon konsiilien asemasta kirkon ykseyden ilmentäjänä ja ylläpitäjänä. Tämän mallin toimivuuteen voidaan asettaa kysymysmerkkejä nykyisessä tilanteessa, niin kuin käsittääkseni Toiviainenkin tekee. Hän myös toteaa, ettei eletä vielä edes eskonsiliaarisessa tilanteessa. Siksi konsiliaarisuuden päämäärä näyttää olevan hyvin kaukana ja oikeastaan edellyttäisi yhtä ehyttä kirkkoa.

Toiviainen arvostelee myös sovitetun erilaisuuden mallia. Hän katsoo, että erilaisuus sinänsä on jo aikoja sitten lakannut olemasta ykseyden este. Erilaisuus ei tarvitse siksi enää sovitusta. Jos taas erilaisuudessa on ykseyden esteitä, ei näitä voida sovittaa, vaan ne on voitettava ja poistettava. Käsittääkseni kuitenkin tämä kritiikki ei kaada sovitetun erilaisuuden mallia sinänsä, vaan viittaa ainoastaan sen yhteen puoleen.

Jos palaan Augsburgin tunnustukseen ja — voisin sanoa — tunnustukseen yleensä, pitäisi painottaa, että siinä tunnustuksessa, niin kuin tunnustuksessa yleensäkin, ei haluta lähteä liikkeelle hyökkäävästä asenteesta muita kristittyjä kohtaan, vaan tunnustus vetää aina rajan kirkon ja maailman välille; uskon ja epäuskon välille. Augsburgin tunnustuskin haluaa oikeastaan lähteä liikkeelle konsiliaarisuuden periaatteesta sikäli, että siinä heti alussa halutaan myönteisesti suhtautua ajatuksen konsiilin koolle kutsumisesta. Samoin siinä tahdotaan tähdentää raamatullista ja apostollista, alkuperäistä kristillistä oppia. On

todella painotettava, mikä tunnustuskirjoissa on ydintä. Silloin tajutaan myös, että tuomiot, jotka on lausuttu tietyissä historiallisessa tilanteessa, eivät välttämättä enää ole tarpeen.

Tämän illan aiheen alakysymys on: ”Kuinka kauan protestia on syytä jatkaa?” En tiedä, onko tämä kysymys lainkaan aiheellinen, koska viime vuosien teologisessa työskentelyssä Kirkkojen maailmanneuvoston, Luterilaisen maailmanliiton ja varmasti myös roomalaiskatolisen kirkon piirissä on protestien sijasta pyritty vakavasti löytämään uusia mahdollisuuksia yhteyteen. Silti katsoisin, että protestia on syytä jatkaa, mutta tutkia, mikä on protestin kohde. Luterilaisen kirkon perusajatuksiin kuuluu kritiikin välttämättömyys, mutta kritiikin, joka kohdistuu kristillisen yhteyden esteisiin ja nimenomaan omaan itseensä. Sekä yksityisellä kristityllä, kristillisellä ryhmällä että tunnustuksellisella kirkolla on jatkuvasti vaara lahkoutua. On inhimillistä vaatia todellisen seurakunnan ni-

meä vain omalle ryhmälle tai katsoa, että omat uskontulkinnat ovat ainoat oikeat tai ainakin paremmat kuin muiden. Aivan yhtälailla kuin yksityisen kristityn on jatkuvasti asetettava oma uskonelämänsä ja käyttäytymisensä Jumalan sanan ohjaaman omantunnon kritiikin alaiseksi, jokaisen kirkon on Raamatun kokonaissanomasta käsin tarkatava itseään ja tehtävä parannusta. Oma vastaukseni kysymykseen, kuinka kauan protestia tarvitaan, on, että sitä tarvitaan siihen asti, kunnes todellinen yhteys ja ykseys saavutetaan. Sen suunnan on kuitenkin oltava oikea ja sisällön todellinen, ts. protestin kohde ei ole vain toinen kirkkokunta ja sen opin tulkinta, vaan myös oman kristillisyyden tulkinta; eikä se kohdistu siihen, mikä yhdistää kirkossa, vaan siihen, mikä erottaa! Jos protesti käsitetään näin, se on oikea ekumeeninen menetelmä yhteyden saavuttamiseksi eikä vähentämiseksi. □

Risto Cantell

KAUANKO PROTESTIA ON SYYTÄ JATKAA?

Viime vuosikymmenen lopulla julistivat eräät Ylioppilaiden kristillisen yhdistyksen (YKY) jäsenet olevansa ”kirkon ehdottomasti solidaarinen oppositio”. Tämän opposition ohjelma oli samantapainen kuin sotien jälkeen esiintyneen ns. asevelipappien ryhmän tunnus ”kirkon puolesta kirkkoa vastaan”. Helsinkiläisten ylioppilaiden terminologia muuttui kitenkin varsin nopeasti ja mielenkiintoisesti. Aluksi puhuttiin kirkon ehdottomasti solidaarisesta oppositiosta, vähän myöhemmin kirkon solidaarisesta oppositiosta, seuraavaksi vain ”kirkon oppositiosta” ja lopulta jäljelle jäi vain pelkkä oppositio. Tie oli kuljettu loppuun saakka. Protestista oli tullut protestantismia.

Luterilaista kirkkoa nimitetään usein pro-

testanttiseksi ja sen synty selitetään protestiksi roomalaiskatolista kirkkoa vastaan. Tällöin protesti, vastalause ymmärretään koko luterilaisuuden ytimeksi ja luterilainen uskonkäsitys nähdään katolisen kirkon ja kirkon katolisuuden vastakohdaksi. Kirkko on toisin sanoen syntynyt protestista ja elää protestista ja sen tehtävänä on edustaa jatkuvaa protestia. Tällaista tulkintaa voidaan kutsua protestanttiseksi luterilaisuuden tulkinnaksi.

Itse nimitys protestanttisuus tai protestantismi on peräisi Speyerin valtipäiviltä 1529, missä evankeliset säädyt esittivät protestin, vastalauseen (protestatio) kaikki kirkolliset uudistukset kieltävää enemmistöpäätöstä vastaan. Sana ’protestaatio’ ei välttämättä sisällä ainoastaan vastalauseen, protestin ajatusta,

vaan siihen kuuluu myös todistamisen, jonkin puolesta puhumisen merkitys. Aikojen kuluessa protestanttisuus on kuitenkin painottunut selvästi enemmän vastalauseen, protestin suuntaan.

Nykyisin protestanttisuus tarkoittaakin tavallisimmin niitä kirkkoja ja kristillisiä yhteisöjä, jotka irtautuivat reformaatioissa Rooman kirkosta. Protestanttisista kirkkoista ja kristityistä puhuttaessa ajatellaan siten yleisesti kaikkia muita kirkkoja ja kristittyjä kuin roomalaiskatolilaisia ja ortodokseja. Tässä jaottelussa luterilaisuus luetaan protestanttisiin piiriin, jonka keskeisenä tuntomerkkinä pidetään katolisuuden vastakohtana olemista — oli sitten kysymys roomalais- tai kreikkalaiskatolisuudesta. Luterilaisuuden suhde kirkon katolisuuteen on tämän tulkinnan mukaan yksinkertaisesti ja selvästi ratkaistu: luterilainen kirkko on katolisen vastakohta; protesti kirkon katolisuutta vastaan on luterilaisuuden olennainen osa. Protestin tulee jatkua niin kauan kuin luterilainen kirkko aikoo olla olemassa. Näin siis luterilaisuuden protestanttinen tulkinta.

Uskonpuhdistus merkitsi tällaisen tulkinnan mukaan kirkon ja ihmisen pitkäaikaisen vapautumisprosessin alkua. Kirkon historiasa pimentoon joutunut evankeliumi on vapautunut reformaatioissa vanhojen traditioiden ja kirkollisen auktoriteetin kahleista. Vanhaa luutunutta opillisuutta vastaan nousee protesti oikean elämän, vapauden ja yksilöllisyyden puolesta. Luterilaisuus edustaa tämän protestanttisen käsityksen mukaan uutta kristillisen uskon tulkintaa ja uutta kirkkoa, joka on syntynyt protestina ja protestista. Sen olemassaololle on myös tarpeen, että protesti jatkuu. Uudenaikaiset protestiliikkeet ja uutuuudet kirkon elämässä ovat tämän tulkinta-kaavion mukaan takeena reformaation, uskonpuhdistuksen jatkuvasta etenemisestä.

Luterilaisen kirkon ja sen tunnustuskirjojen käsitys reformaatiosta on kuitenkin ratkaisevasti toisenlainen. Sekä Luther että muut reformaation teologit pyrkivät aikaansaamaan uudistuksia kirkon sisällä, ei perustamaan mitään uutta kirkkoa. Uskonpuhdistus oli alunperin kirkon sisäinen uudistusliike, joka vastoin tarkoitustaan ajautui lännen kirkon ulkopuolelle. Se oli kuitenkin alusta saakka tie-

toisesti protestiliike kirkon katolisuuden puolesta — ei katolisuutta vastaan. Luterilaisen kirkon tärkein tunnustuskirja, Augsburgin tunnustus opettaa selvästi, että ”yksi pyhä kirkko on pysyvä jatkuvasti” (Confessio Augustanan 7. artikla). Luterilainen kirkko tahotoo edustaa kirkon katolisuutta, kristillisen uskon oikeaa ja alkuperäistä tulkintaa.

Katolisuus ei tässä yhteydessä tarkoita samaa kuin roomalaiskatolisuus. Katolisuuteen sisältyy kirkon ja kristillisen uskon yleisyys ja sen kokonaisuus, kristillisen uskon koko täyteys. Luterilainen kirkko väittää olevansa katolinen kirkko. Se opettaa ja edustaa koko kirkon uskoa, Jeesuksen Kristuksen oikeaa evankeliumia ja sen mukaista oppia. Me uskomme ”yhden, pyhän, katolisen ja apostolisen kirkon”.

Vaikka Luther saattoi kirjoituksissaan äärimmäisen ankarasti ja suorastaan raivokkaasti soimata ja solvata paavia sekä vastustaa roomalaiskatolisen kirkon epäkohtia ja väärinkäytöksiä, hän samanaikaisesti kuitenkin myönsi Rooman kirkon oikeaksi Kristuksen kirkoksi. Luther ei hyväksynyt nimitystä ’luterilainen’ kirkko. Kirjoittaessaan 1528 uudestikastajia vastaan hän toteaa roomalaiskatolisesta kirkosta seuraavaa: ”Me tunnustamme, että paavin kirkossa on oikea kaste, oikea alttarin sakramentti, oikeat syntien anteeksiantamuksen avaimet, oikea saarnavirka, oikea katekismus, kuten Isä meidän, kymmenen käskyä, uskonkappaleet. . .”

Luterilaisuus ei siten ole ymmärrettävissä pelkäksi protestiksi roomalaiskatolista kirkkoa vastaan. Luterilaiselle kirkolle ei ole ominaista halua irtautua kirkon katolisuudesta eikä sen synty selity roomalaiskatolisuuden totaalisella torjumisella. Kritiikki paavia ja paavin kirkkoa vastaan ei kumpua periaatteellisesta oppositio-asenteesta, protestanttisesta perusasennoitumisesta tai vanhan opin hylkäämisestä. Ankan arvostelun perusteena on päin vastoin juuri yleisen kristillisen kirkon oppi, kirkon katolisuus. Pyrkimys Jeesuksen Kristuksen yhden, pyhän, katolisen ja apostolisen kirkon oikean opin mukaiseen elämään ja opettamiseen antoi uudistuvaatimuksille pontta ja vakavuutta. Reformaatio ei suinkaan tahtonut särkeä kirkon ykseyttä, vaan ilmentää sitä. Kysymys oli olennaisesti evankeliu-

min totuudesta ja sen ymmärtämisestä.

Uskonpuhdistuksen uudistusvaatimuksille oli keskeistä, että kirkossa "ei tahdottu opettaa eikä uskoa uutta eikä luultu, että kirkon uudistus alkaa uutuuksista, vaan tahdottiin palattavaksi siihen, mitä alun perin uskottiin ja opetettiin. Se oli uskonpuhdistuksen 'ekumeeninen' ohjelma." (*Toiviainen, Kirkosta katsoen*, s. 65).

Luterilainen kirkko tahtoi ja tahtoo näin ollen olla Jeesuksen Kristuksen yhden, pyhän, katolisen ja apostolisen kirkon perillinen ja jatkaja. Luterilaisuus ei ole katolisuuden vastakohta. Päin vastoin luterilainen kirkko haluaa olla katolinen ja tahtoo opettaa alkuperäistä, apostolista uskoa ja oikeaa oppia. Tämän oikean opin ytimenä luterilainen kirkko pitää vanhurskauttamisoppia. Luterilaissa perinteessä onkin totuttu sanomaan, että vanhurskauttamisoppi on se opinkohta, jonka mukana kirkko seisoo tai kaatuu (*articulus stantis et cadentis Ecclesiae*).

Augsburgin tunnustuksessa opetetaan vanhurskauttamisesta näin. (Reformaation seurakunnat opettavat,) "etteivät ihmiset voi tulla vanhurskaiksi Jumalan edessä omin voimin, ansioin eikä teoin, vaan he vanhurskautuvat armosta Kristuksen tähden uskon kautta, kun uskovat, että heidät otetaan armoon ja heidän syntinsä annetaan anteeksi Kristuksen tähden, joka kuolemallaan on antanut hyvityksen meidän syntiemme tähden. Tämän uskon Jumala lukee vanhurskaudeksi edessään, niin kuin pyhä Paavali Roomalaiskirjeen 3. ja 4. luvussa sanoo." (CA 4. artikla)

Tämä vanhurskauttamisoppi on luterilaisen kirkon opetuksen keskus. Vuosisatojen ajan, miltei näihin päiviin saakka kristikunnassa on usein luultu luterilaisen vanhurskauttamisopin olevan ristiriidassa roomalaiskatolisen kirkon (ja ortodoksisen kirkon) opetuksen kanssa. Tämän vuosikymmenen aikana käsitykset ovat kuitenkin perusteellisesti muuttuneet. Luterilaiset teologit ja kirkonmiehet ovat sekä roomalaiskatolisen että ortodoksisen kirkon edustajien kanssa käydyissä opillisissa keskusteluissa päätyneet hämmästyttävään tuloksiin. Ennen näiden keskustelujen saavutusten selostamista on kuitenkin esitettävä lyhyesti vielä Augsburgin tunnustuksen

oma käsitys oppinsa katolisuudesta.

Vanhurskauttamisoppi kuuluu Augsburgin tunnustuksessa alkuosaan, jonka katsotaan perustuvan Raamattuun olevan yleisen kristillisen kirkon eli katolisen kirkon mukaista. Kysymyksessä on reformaation oman käsityksen mukaan kirkon oikean opin oikea ja aito katolinen tulkinta, joka ei ole ristiriidassa edes Rooman kirkon kanssa (CA 21. artikla). Tämä käsitys ei kuitenkaan ole kristikunnassa säilynyt, vaan aivan yleisesti arveltiin vuosisatojen ajan Rooman kirkon ja luterilaisuuden suurimman eroavaisuuden olevan juuri vanhurskauttamisopissa.

Luterilaisen Maailmanliiton (LML) ja roomalaiskatolisen kirkon virallinen teologinen komissio totesi vuonna 1971 ilmestyneessä asiakirjassaan "Evankeliumi ja kirkko" kirkkojen keskinäisen yksimielisyyden kasvaneen merkittävästi. Vanhurskauttamisopin osalta asiakirja arvelee olevan mahdollista "saavuttaa laaja yksimielisyyys vanhurskauttamisopin ymmärtämisessä" (*Malta 1971, I.E. 28*). Edelleen asiakirjassa todetaan seuraavasti: "Luterilaiset ja katolilaiset ovat yhdessä vakuuttuneita siitä, että kristillinen vapaus perustuu evankeliumiin. Tätä vapautta kuvataan Uudessa testamentissa vapautena synnistä, vapautena lain herruudesta, vapautena kuolemasta ja vapautena Jumalan ja lähimmäisen palvelemiseen. Koska kristillinen vapaus kuitenkin on kytketty evankeliumin todistamiseen, vapauden välittämiseen tarvitaan institutionaalisia muotoja. Sen vuoksi kirkon täytyy ymmärtää itsensä vapauden instituutioksi ja toteuttaa itseään sellaisena. Rakenteet, jotka loukkaavat tätä vapautta, eivät voi Kristuksen kirkossa olla oikeutettuja." (*Malta 1971, I.E. 30*)

Vastaavalla tavalla uuden ja hämmästyttävän käsityksen Lutherin katolisuudesta esitti Evianissa 1970 pidetyssä Luterilaisen Maailmanliiton viidennessä yleiskokouksessa puhunut kardinaali Jan Willebrands, jonka mukaan "oikeutetusti voi sanoa, että Lutherin uskonkäsité oikein tajuttuna ei todellakaan merkitse mitään muuta kuin sitä, mitä katolisessa kirkossa tarkoitetaan uskolla ja rakaudella". Puheessaan kardinaali Willebrands käsitteli myös vanhurskauttamisoppia. Hän totesi sen olleen Lutherille se opinkohta, jonka mukana kirkko seisoo tai kaatuu. Sa-

malla hän kutsui Lutheria kirkkojen yhteiseksi opettajaksi.

Kardinaali Willebrands lausui: ”Teemakseen ’Maaailmaan lähetettyinä’ vallinneessa kokouksessa on hyvä muistaa miestä, jolle vanhurskauttamisoppi oli articulus stantis et cadentis Ecclesiae. Olkoon hän meidän yhteinen opettajamme siinä, että Jumalan täytyy aina pysyä Herrana ja että ihmisen tärkeimpänä vastauksena on oltava ehdoton luottamus ja Jumalan palvonta.” (*Vastuu ja yhteys ss. 80—81*)

Lutherista on todella tullut kirkkojen yhteinen opettaja. Tätä osoittaa esimerkiksi katolisen kirkon piirissä harjoitettava laaja ja perusteellinen Luther-tutkimus. Tässä tutkimustyössä, jota harjoitetaan tällä hetkellä kenties jopa enemmän katolisissa teologisissa oppiahojoissa kuin luterilaisissa tutkimuslaitoksissa, on voitu osoittaa Lutherin teologian ja kirkollisen uudistusohjelman katolinen luonne. Luther ei tahtonut itse irtautua katolisesta kirkosta. Hän ymmärsi reformaation vanhan kirkon ja sen apostolisen tradition perilliseksi. Hänen esimerkkinsä mukaan luterilaisuuden tulee pitää kiinni kirkon katoliisuudesta.

Kuinka kauan protestin tulee jatkua? Tämä on olennainen kysymys luterilaiselle kirkolle. Toivottavasti edellä olen voinut osoittaa luterilaisuuden katolisen luonteen ja sen aikanaan esittämän protestin ekumeenisen sisällön. Luterilainen kirkko on vain osittain protestanttinen tai protestanttinen vain sillä edellytyksellä, että tämä protesti ymmärretään katolisen uskon ja apostolisen tradition puolesta tapahtuvaksi todistamiseksi.

Ensi vuonna tulee kuluneeksi 450 vuotta Augsburgin tunnustuksen esittämisestä (1530). Juhlavuosi on antanut roomalaiskatolisille teologeille aiheen tutkia uudelleen vakavasti mahdollisuuksia hyväksyä Augsburgin tunnustus. Merkittävät katoliset kirkonmiehet ja teologit ovat jo vuosia pohtoneet mahdollisuuksia tunnustaa luterilaisen kirkon päätunnustus (Confessio Augustana) katolisen uskon aidoksi ilmaisuksi. Luterilaisuudelle tämä merkitsee vakavaa haastetta ottaa oma opillinen perintö, Augsburgin tunnustus ja siinä ilmaistu kristillinen usko todesta. Luterilaisen kirkon vaihtoehdot Augsburgin tun-

nustuksen äärellä voidaan kenties pelkistää näihin kahteen:

1. Luterilainen kirkko näkee tehtäväkseen kirkon katolisuuden kieltämisen, vanhan kirkon perinteen vastustamisen ja jatkuvan protestin ylläpitämisen.

2. Luterilainen kirkko ymmärtää itsensä Augsburgin tunnustuksen mukaisesti Jeesuksen Kristuksen yhden, pyhän, katolisen ja apostolisen kirkon perilliseksi ja sen oikean apostolisen uskon ja opin edustajaksi.

Edellinen vaihtoehto merkitsee protestin jatkumista ikuisiin aikoihin asti. Kirkko elää tällöin protestista, vastustaa vanhaa ja etsii uutta. Luterilaisuuden identiteetti löydetään tämän protestanttisen tulkinnan mukaan siitä, mikä on toisenlaista kuin katolisuus ja on sen vastaista.

Jälkimmäinen vaihtoehto (tunnustautuminen kirkon katolisuuteen) merkitsee puolestaan protestin osittamista ja suhteellistamista. Protestanttisuus ei ole periaatteellista, vaan asian (oikean opin) vaatimaa. Kirkko ei elä protestista, vaan uskon täyteydestä, katolisuudesta, Protestilla on toki oikeutuksensa silloin, kun se versoo jakamattoman kirkon apostolisesta traditiosta ja Kristuksen evankeliumista. Kirkossa ei kuitenkaan ole kysymys ensisijaisesti vastalauseista, vaan Kristuksen evankeliumista, sen totuuden oikeasta ymmärtämisestä ja aidosta todistamisesta (protestatio).

Luterilaisella kirkolla ei ole valinnan varaa. Se voi olla olemassa vain katolisen kirkon ja kirkon katolisuuden puolesta puhujana. Tunnustautuminen kirkon katolisuuteen merkitsee sen opettamista, että ”yksi pyhä kirkko on pysyvä jatkuvasti” ja ”kirkko on pyhien yhteisö, jossa evankeliumi puhtaasti opetetaan ja sakramentit oikein hoidetaan” (CA 7. artikla). Suomen evankelis-luterilainen kirkko ei ole vain Saksassa 1500-luvulla tapahtuneen reformaation perillinen. Se edustaa Pyhän Henrikin ajoista asti tässä maassa vaikuttanutta kirkon katolista uskoa. Luterilaisella kirkolla on olemassaolon oikeus niin kauan kuin se edustaa kirkon katolisuutta tässä maassa ja elää koko kristillisen uskon täyteydestä. Tämän puolesta voi myös protestoida. □

KUOLEMAN KOKEMISESTA

Kuolema on vahva aihe. Sitä on vaikea tajuata eikä ole helppo myöntää sen koskevan myös minua itseäni.

Kun minua pyydettiin kertomaan ajatuksiani kuoleman kokemisesta tulini empiväiseksi, pyysin pari päivää miettimisaikaa. En nähnyt tarpeelliseksi vain toistaa jo kirjassa esittämiäni ajatuksia enkä toisaalta ollut niinkään varma onko minulla jotain oleellista lisättävää asiaan. Nyt olen sitä mieltä että kuoleman olemus on merkittävästikin selkiytynyt ja yksilöitynyt kirjan kirjoittamisen jälkeen. Haluan kuitenkin erityisesti painottaa että en pidä itseäni sen enempää kuin ketään muutakaan asiantuntijana kuolemaan liittyvissä asioissa. Tiedän siitä täsmälleen yhtä paljon kuin ihmiset yleensä.

Kirkko tosin on perinteisesti julistautunut ja julkistautuu asiantuntijaksi kuolemaa koskevilla asioissa. Kuitenkaan kirkon työntekijät eivät voi tietää siitä yhtään sen enempää kuin muutkaan kuolevaiset. Heidän käsityksensä kuolemasta riippuu aivan kuten kaikkien muidenkin siitä mihin ja miten voimakkaasti he uskovat. Keskeisimpiä ovat usko Jumalaan ja kuoleman jälkeiseen elämään tai niiden kieltäminen. Kuolemasta tietäminen perustuu parhaimmillaankin uskoon, kuvitelmiin joita ei ole ainakaan yleispätevästi pystytty vielä todistamaan. Siksi kuoleman olemuksesta lienee turha kiivailla tai pohtia sitä päätyökseen. Riittää kun tajuaa itse joskus kuolevansa, kun myöntää ja uskaltaa myöntää kuolemisen koskevan myös itseään.

Sen sijaan pitäisi keskittyä ja keskittää voimat elämiseen. Siinä on riittävästi tekemistä ja haastetta, varsinkin kun tietää että vahvimmanikin tuntuinen elämänpaikka murtuu kuolemassa ja kun tajuaa että jokainen hetki on ainutkertainen, ei voi koskaan enää toistua ja omalla pituudellaan väijäämättä lyhentää elämänpaikkaa.

Ihminen ei saisi olla liian malttamaton suhteessaan kuolemaan. Miksi pitäisi ahnehtia ratkaisua kaikkiin asioihin elämän aikana. Kuoleman olemuksen voi jättää avoimeksi-

kin. Kyllä ongelma sitten aikanaan poistuu; se joko selviää tai jää lopullisesti selvittämättä. Mutta kummassakaan tapauksessa ei olisi mielekäästä mitätöidä elämää, elämistä ihmisenä, kuoleman pohtimisella. Yhtä tarpeetonta on esimerkiksi kristinuskossa kilvoitella jumala-uskossa ja kuoleman jälkeisessä elämässä. Tärkeämpää olisi pyrkiä elämään kristinopin perusoppiin mukaan, soveltaa omassa elämisessään Raamatussa, Jeesuksen suulla lausuttuja inhimillisyyden periaatteita. Rehellinen ja inhimillinen elämä puoltaa paikkansa seurasiipa kuoleman jälkeen elämää tai ei ja inhimillisesti katsottuna tarvitty elämä tuskin auttaa kummassakaan tapauksessa.

Kaikki, jokainen ihminen voi olla tietoinen kuolemasta jos vain haluaa pohtia sitä rehellisesti ja myöntää sen olemassaolon. Itse olen joutunut pohtimaan kuolemaa pakosta. Erityisesti vaimoni Kaijan kuoltua kolme vuotta sitten. Nyt olen pohdiskellut kuolemaa jo ehkä liiankin kauan, elämisen kustannuksella. En ole enää viime aikoina pystynyt etenemään asiassa, selkeyttämään sitä, mutta olen vaikeuttanut jokapäiväistä elämääni jatkuvalla kuolemaan keskittymiselläni. Uskon kyllä hyväksyväni oman kuolemani, mutta se ei riitä. Se on vasta perusta jolle elämistä voi alkaa rakentaa. Elämisen opettelussa tunnen olevani vasta alussa.

Kohdalleni on sattunut useampia läheisiä kuolemantapauksia, joista kaikkein vaikuttavimmat seurasivat toisiaan tasan kymmenen vuoden välein. Isäni kuoli kesällä 1956, opiskelu- ja kämppäkaverini keväällä 1966 ja vaimoni kevättälvella 1976.

Mainitsin jo alussa että kuoleman avoin pohtiminen on väkevä asia. Sen olemuksen liiallinen pohtiminen lamauttaa tai ainakin minä olen havainnut niin käyvän. Mutta jos kuolemaa ei toisaalta ole selvittänyt itselleen, on eläminen vaarassa kieroutua.

Oikean elämäntavan etsimisessä täytyisi pitää päämääränä luonnollisuutta ja kaiken luonnollisen asioihin ja tilanteisiin suhtautumisen perustana on mielestäni kuoleman hyväksyminen. Mutta usein kuolema torjutaan

ja siihen löytyy monia keinoja. Ehkä yleisin ja samalla kunniakkain tapa pitää kuolema taka-alalla on kuumeinen uppoutuminen työhön tai harrastuksiin. Alkoholi ja muut huumet myönnetään yleisesti keinoksi paeta todellisuutta ja sama pätee myös varmaankin mielisairauksien suhteen. Joku saattaa vetäytyä syrjään, linnoittautua erilleen elämästä ja sen todellisuudesta ja joku toinen voi hukuttaa elämän perusarvojen pohdinnan hillittömään omaisuuden keräämiseen. Lyhyesti voi todeta että ihminen voi torjua kuoleman millä hyvänsä toiminnallaan, kun se muuttuu paoksi todellisuudesta.

Kuoleman torjuminen puolestaan voi johtaa monenlaisiin elämisessä ilmeneviin luonnottomuuksiin. Kun kuolema ei enää ankkuroi ihmistä todellisuuteen, luontoon, hänestä tulee helposti irrallinen seilaaja elämän virrassa. Esimerkiksi suhtautuminen työntekoon voi vääristyä. Ihminen voi tynestä tehdä työtä joka on turmiollista hänelle itselleen ja muille. Työnteon perusidea on hämärtyntä ja siitä on voinut tulla yksinomaan keino hankkia rahaa. Tai suhtautuminen niinkin arkiiseen ja yksinkertaiseen asiaan kuin omien jälkiensä siivoamiseen voi vääristyä. Henkilö voi esimerkiksi vapaa-aikanaan istua toimikunnissa suunnittelemassa ja kehittelemässä puhtaanapitokamppanjaa ja samaan aikaan palkkaa kotiinsa henkilön piiskaamaan omia mattojaan.

Ehkä kaikkein selkein ja pelottavin esimerkki ihmisen luonnottomaksi muuttuvasta elintavasta on suhtautuminen luontoon, sen käsittelyyn ja arvostamiseen. Kovin luonnonton alkua olla myös suhtautuminen vanhukseen, yleensä ihmisen vanhenemiseen. Ehkä

eräänlainen huipentuma kuoleman torjumisesta aiheutuneesta luonnottomuudesta on tapa syväjähdyttää ruumis, jotta se voisi jälleen sulatettuna jatkaa ikuista elämistään sen jälkeen kun ihminen on ratkaissut kuoleman ongelman. Mikähän ihmisen kehitysvaihe silloin lukkiutuisi ikuisesti kestäväksi?

Jokaisessa paikassa ja tilanteessa voi elää luonnollisesti ulkoisten olosuhteiden antamisissa puitteissa. Kuolema pitäisi pystyä hyväksymään, mutta siihen valmistautumisesta ei saisi tulla elämän ainoaa päämäärää. Kuolema pitäisi oppia näkemään kaikkialla, mutta pelkkä kuoleman pohtiminen ajaa umpikujaan. Aihe on liian raskas, ylivoimainen ihmiselle perusteellisesti pohdittavaksi. Sitä ei voi selvittää ja siirtää syrjään ratkaistuna ongelmana, vaan sen kanssa on opittava elämään päivittäin. Jokainen päivä sisältää monia merkkejä kuolemasta, loppumisesta, luopumisesta kun ne vain osaa ja haluaa havaita. Kuolema kuuluu luontoon ja on siellä läsnä kaiken aikaa. Se ei ole mikään satunnainen luonnonoikku, vaan syntymän kanssa yhtä luonnollinen osa elämää.

Lainaan katkelman Kaijan kirjeestä, jonka hän lähetti minulle heinäkuun 27. päivä vuonna 1966: ”Minua ei niinkään askarruta kuolema kuin elämä ja sen tarkoitus. Luulisin että jos pystyisi selvittämään itselleen elämän tarkoituksen ja johdonmukaisesti elämään sen mukaan, olisi helppo hyväksyä kuolema, sekä omansa että toisten.”

Lopuksi haluan esittää ajatuksen jokaisen pohdittavaksi: Miksi kuolema halutaan torjua, vaikka jokainen tietää että se ei ole kuitenkaan torjuttavissa? Jos se koetaan pelottavana, niin mistä se puolestaan johtuu? □

Ville Komsa

LAINKÄYTTÖ JA KANSALAISTEN OIKEUSTAJU

”Lainkäyttö ja kansalaisten oikeustaju — mihin johtopäätöksiin Koijärvi antaa aiheita?” Näin kysyttiin Säätytalossa 25. 9. 79, jossa alustivat arkkitt.yo Ville Komsa ja mat.yo Osmo Soiniinvaara. Julkaisemme heidän alustuksensa sekä kansliapäällikkö Kai Kortteen ja apul.prof. Paavo Uusitalon paneelikeskustelussa käyttämät puheenvuorot.

Aion käsitellä lain ja oikeuden välistä suhdetta, kapinaa ja järjestystä, väkivallatonta vastarintaa ja henkilökohtaista moraalialia.

*

On ihmisiä, jotka sanovat, että kansanvaltaisessa yhteiskunnassa — sellaisessa kuin meidän — lakia on aina noudatettava. Minä luulen, että he eivät ole ajatelleet asiaa loppuun saakka.

On esitettävä muutama peruskysymys.

Minkälaisia ongelmia ja ristiriitoja yhteiskunnassamme esiintyy? Voidaanko ne ratkaista lakien ja asetusten puitteissa? Pystymekö varautumaan tulevaisuuden uudenlaisiin ongelmiin ja ristiriitoihin? Riittääkö, että lakeja tarvittaessa muutetaan siten kuin lakien muuttamisesta on säädetty?

Pitääkö tämä paikkansa ikuisiksi ajoiksi eteenpäin?

Onko ylipäänsä mahdollista noudattaa kaikissa tilanteissa joitakin ennalta sovittuja täsmällisiä pelisääntöjä? Mitä pitää tehdä, jos suuri peruuttamaton vahinko on tapahtumassa eikä sitä voida estää sääntöjen puitteissa?

Mitä kansavalta on? Onko se sitä, että suuren yleisön mielipiteet välittyvät puolueiden kautta tiedoksi kansanedustajille, jotka säättävät lakeja? Onko se sitä, että saamme silloin tällöin äänestää eduskunta- ym. vaaleissa? Riittääkö se?

*

Laillinen yhteiskunta voi ajautua umpikujaan, josta vain kapina voi pelastaa sen.

Jokainen lainsäädäntöjärjestelmä perustuu joihinkin perusasettamuksiin niin kuin tiedekin. Kuka takaa, että ne ovat oikeita? Ikuisiksi ajoiksi oikeita?

(Jos Eukleides eläisi, mahtaisiko hän kyetä myöntämään, ettei hänen geometriansa selitä maailmankaikkeutta?)

Jokainen yhteiskunta on kokonaisuus — järjestelmä — jossa lainsäädäntö on vain yksi osarakenne. Se mikä on teoriassa mahdollista ja tarkoitettua, ei aina käytännössä toteudu. Kuka sanoo, miten pitkälle yksilöiden ja ihmisryhmien on alistuttava, kun virallisesti käytettävissä olevat kanavat ovat käytännössä tukossa?

*

Monet pelkäävät epäjärjestystä, eikä se ole mikään ihme. Laittomuuden ja kapinan tietoinen hyväksyminen tuntuu monista mahdolliselta. Nämä ihmiset haluaisivat pyhitää lain ja järjestyksen *moraalisiksi auktoriteeteiksi*, jotka ovat yksityisen ihmisen järjen ja omantunnon *yläpuolella*. He pakenevat turvattomuuden tunnettaan vaatimalla sääntöjen noudattamista *riippumatta siitä, mihin se johtaa*.

Kuitenkin, kuten sanoin, useimmat heistä eivät ole ajatelleet asiaa loppuun saakka. Ja

joutuessaan silmäkkäin sen kanssa, mihin laki ja järjestys voivat johtaa, he ehkä muuttaisivat mielensä.

*

Lait on säädetty elämän suojaamiseksi — niin ainakin pitäisi olla. Voiko laki olla elämää tärkeämpi?

Juutalaisia tuhottiin lain nimessä. Kun jotkut toteuttavat julmuuksia määräysten mukaan vastoin varsinaista tahtoaan, kysymys on irvokkaalla tavalla jähmettyneestä "moraalista" . . . tai pelkästä pelkuruudesta ja välinpitämättömyydestä.

*

Yhteiskunta voi joutua mullistusten kouriin. Yksilö voi joutua tilanteeseen, jossa hän ei enää tiedäkään kuka on laillinen hallitsija, mikä on oikea laki ja mikä on esivalta. Mitä hän silloin tekee, ellei hän halua luottaa järjensä ja omaantuntoonsa?

Jos ihminen myöntää, että hänen joskus ehkä täytyy *itse* valita, ketä hän tottelee ja mikä on oikein — jos siis jossakin tilanteessa on moraalisesti mahdollista uhmata henkilöä, joka väittää edustavansa ainoata oikeata hallitusta — eikö samalla koko se looginen järjestelmä järky, jossa lainkuuliaisuus on tehty absoluuttiseksi arvoksi?

*

Mikä oikeastaan erottaa meidän kansanvaltaisen yhteiskuntamme jostakin sortojärjestelmästä (vaikkapa tsaarin Venäjästä)? Ero on olemassa, mutta se on *suhteellinen*, eikä *ehdotonta* lainkuuliaisuuden vaatimusta, oleviin pelisääntöihin tyytymistä, voida perustaa suhteelliselle erolle.

Pohjoismaat ovat kansanvaltaisuudessaan hämmästyttäviä yhteiskuntia useimpiin muihin verrattuina — sitä en suinkaan kiellä. Kansanvalta ei kuitenkaan ole mikään yksiselitteinen asia, joka on saavutettu ja sillä hyvä. Enemminkin kansanvalta on vaikeasti määriteltävä utopinen päämäärä, jota kohti pitää jatkuvasti pyrkiä.

*

Kaikkien itseään lailliseksi nimittävien yhteiskuntien suhteen voidaan esittää kysymyksiä, jotka asettavat tuon laillisuuden kyseenalaiseksi. Miten hallitus on saanut vallan? Miten perustuslaki on syntynyt? Ovatko muut lait todella perustuslain mukaisia?

Mihin esimerkiksi saamelaisten asema Suomessa pohjautuu? Milloin ja kenen kanssa he ovat sopineet liittymisestä tähän valtioon,

ja onko se tapahtunut vapaasta tahdosta?

(Jos yhtyneen Euroopan korkein neuvosto tms. määräisi, että suomalaisten on muutettava asumaan Huippuvuorille — miten tyynesti tottelisimme?)

*

Olen yrittänyt tässä osoittaa, etteivät käsitteet "kansanvalta" ja "oikeus" voi pohjimmaltaan perustua mihinkään sääntöjärjestelmään — eivät, vaikka tuo järjestelmä alkujaan olisi miten hyvä tahansa ja vaikka se tietyn ehdoin sallisi sääntöjen muuttamisenkin. Sillä kuka takaa, että nuo "tietyt ehdot" ovat ikuisesti sopivat? Ja toisaalta: jos sääntöjä voitaisiin muuttaa milloin tahansa ja miten tahansa, on selvää, ettei niiden varaan silloinkaan voitaisi perustaa sellaisia "fundamentaalisia" arvoja kuin kansanvalta ja oikeus.

Ei voida tehdä niin hyvää järjestelmää, että se itse huolehtisi itsestään ikuisesti. Tätä tarkoitin, kun sanoin aikaisemmin, että yhteiskunta voi ajautua umpikujaan, josta vain kapina voi pelastaa sen.

*

Toki me yleensä noudatamme lakeja. Se on meidän yhteinen etumme. Se on välttämättömyys, jotemme joutuisi täydelliseen sekasortoon. On aivan oikein, että sitä, joka itsekkäästi rikkkoo lakeja, ojennetaan. Mutta silti —

Meidän täytyy yhä uudestaan ratkaista, mitä kansanvalta ja oikeus ovat. Meidän on syytä kuunnella toisiamme hyvin huolellisesti, mutta me joudumme silti — jokainen meistä — viime kädessä itse valitsemaan, mitä uskomme. Muussa tapauksessa emme ole varsinaisesti ihmisiä.

*

Kun kapinoimme, kun uhmaamme lakia tai muuta vallitsevaa järjestystä (mafiaa tai työmarkkinajärjestöjä tai...), meidän on yritettävä toimia viisaasti.

Voima, jolla jotkut kykenevät pakottamaan muut noudattamaan heidän tahtoaan, on kaikkien pelisääntöjen takana. Perimmäinen laki on se, että vahvempi määrää. Jos ollaan tasavahvoja, silloin sovitellaan.

Tämä on tylyntuntuinen tosiasia mutta ei niin lohduton kuin miltä se kuullostaa. On myös henkistä voimaa. Myös sen avulla voidaan vaikuttaa toisiin ihmisiin.

Väkivallaton vastarinta oikein ymmärrettyinä on tapa käyttää henkistä voimaa.

*

En väitä, että torikokous on aina oikeassa. Enkä usko, että eduskunta on aina oikeassa.

Kun ihmiset elävät vuorovaikutuksessa, he muodostavat yhteiskunnan. Yhteiskunta tarvitsee hallintoelimiä ja laitoksia, puolueita ja tuomareita — mutta näiden vastapainoksi tarvitaan myös sitä, että ihmiset ovat valmiit viisaasti ja ymmärtäväisesti vastustamaan tuota koneistoa, kun se toimii väärin.

Jos koneiston toimintaa voidaan vastustaa sen omilla ehdoilla, hyvä niin. Mutta jos se ei ole mahdollista, on tehtävä toisin.

*

Meidän on ryhdyttävä pohtimaan tottelemattomuuden moraalialia — vaikka se synnyttääkin kysymyksiä, joihin ei ole täsmällistä ja lakimiehen mieleistä vastausta. Siis milloin ja millä tavoin on syytä olla tottelematon...

Miten voidaan välttää väkivaltaa? Miten väkivalta voidaan rajoittaa vähimpään mahdolliseen? Voidaanko löytää tehokkaampia vaikuttamiskeinoja kuin väkivalta? Voidaanko pelkän järjen ja molemminpuolisen edun nimessä välttää turhat askeleet kohti väkivaltaa (tai entistä suurempaa väkivaltaa)? Voidaanko oppia käyttäytymään viisaasti silloinkin, kun — syystä tai toisesta — ei ole yksiselitteisiä sääntöjä eikä käskijöitä?

Jos voidaan, ihmiskunnalla on toivoa. Tähän toivoon — ihmiskunnan pelastamiseen — nojautuu myös tottelemattomuuden moraalii.

*

Laki sallii, ainakin Suomessa, *hätävarjelu*. Se tarkoittaa, että lakeja saa rikkoa "laillisesti" hengen ja omaisuuden suojaamiseksi pakottavissa tilanteissa. Mutta laki ei pysty määrittelemään näitä tilanteita yksiselitteisesti. Se joka turvautuu hätävarjeluun, joutuu siis itse arvioimaan tilanteen... ja hän ottaa riskin, että häntä rangaistaan hätävarjeluun liioittelusta, elleivät muut myöhemmin hyväksy hänen arviotaan.

Tämä muistuttaa sitä tilannetta, johon jokainen väkivallattoman vastarinnan harjoittaja joutuu.

Tällä kohdalla emme siis löydä lakikirjasta ehdotonta ohjetta. Emmekä pääse mihinkään siitä, että meidän on joskus tehtävä ratkaisuja epävarmuuden vallassa — ja kannettava

seuraukset, jos erehdymme tai jos muut eivät ymmärrä ratkaisuumme.

*

Tietysti raukkamainen ihminen voi yrittää välttää omia ratkaisuja. Hän jättää hukkuvat veden varaan mieluummin kuin hälyttää apua ohi virkatien. Hän pitäytyy lain kirjaimessa ja välttää siten kaikki harmit *omalla kohdallaan*. Hän on nuhteeton.

Suomen laki *ei* tunne hätävarjelua luonnon eikä tulevien sukupolvien puolesta. Mutta asetelma on pohjimmaltaan aina sama. Pelkuri antaa kaiken tapahtua. Rohkea toimii ymmärryksensä mukaan.

*

On ollut ja tulee olemaan tilanteita, joita voitaisiin nimittää sääntelemättömiksi yhteenotoiksi. Niissä ihmisryhmät koettelevat voimiaan ja ratkaisut syntyvät, jos syntyvät, tuon voimainkoetuksen tuloksena. Aikaisemmin sovitut säännöt eivät välttämättä ohjaa keinojen valintaa eivätkä tapahtumien kulkua.

Sota on sellainen tilanne. Sääntelemättömät yhteenotot voivat siis olla äärimmäisen väkivaltaisia ja vaarallisia tilanteita. Mutta lievemmissä muodoissaan ne ovat osa tavallista arkipäivää, myös meillä.

Väkivaltaa ja lahjontaa käytetään maailmassa jatkuvasti kiistojen ”ratkaisemiseen”. Virallisen oikeuden rinnalla vaikuttavat usein toisenlaiset säännöt ja käytännöt, ja monesti ne ovat voimakkaampia kuin virallinen laki.

*

Tavallisen työehtoja koskevan kiistan lopputulos riippuu siitä, minkälaista painostusta kiistan osapuolet pystyvät harjoittamaan toisiaan kohtaan. Lakot ja mielenosoitukset, pakkolomautukset ja siirrot ikävämpiin tehtäviin ovat tässä yhteydessä tavallisia vaikuttamiskeinoja. Keinojen valikoimaa ei ole rajattu tarkasti, eikä se, mikä on laillista ja mikä ei, ole suinkaan aina selvää.

Jos työntekijäpuoli ryhtyy tahallaan — vaikkakin ehkä ”luvallisen” laiminlyönnin kautta — aiheuttamaan vahinkoa työnantajan omaisuudelle... tai jos työnantaja ryhtyy vaikutusvaltansa avulla järjestämään ylimääräisiä vaikeuksia niille työläisille, jotka esittävät vaatimuksia — esimerkiksi hädän asunnosta tai muuta sellaista... silloin on jo astuttu pari askelta kovemman yhteenoton suuntaan.

Tällä tavoin ensimmäiset askeleet kohti

väkivaltaista tai muuten hyvin katkeraa yhteenottoa voidaan ottaa muodollisesti lain puitteissa. Moraalisesti tuomittavien painostuskeinojen kohdalla laki saattaa olla tulkinanvarainen tai tehoton ja lain vartijat puolueellisia. Otteet voivat aste asteelta koventua niin, että häilyvä laillisuuden raja ylitetään ja ehkä myös suoraan väkivaltaan turvaudutaan. (Muistettakoon tässä yhteydessä lisäksi väkivallan monimuotoisuus!)

*

Mitä me tästä opimme? Tämä ajatuskulttuuri, jonka mukaan melko vähäinenkin kiista voi sääntelemättömänä tulehtua ja paisua aina väkivaltaan saakka, on pelottava. On ymmärrettävää, että yksinkertainen ihminen, joka pelkää levottomuuksia, takertuu mielessään selvään sääntöön: lakia on noudatettava kaikissa tilanteissa!

Olen kuitenkin yrittänyt osoittaa, ettei lain noudattaminen ole aina mahdollista. Laki voi olla kiistanalainen, epäselvä ja epäjohdonmukainen. Laki voi olla mieletön tai kohtuuton. On siis tilanteita, joissa ei ole yksiselitteistä lakia. Ja on tilanteita, joissa perusihmisyyttä vaatii uhmaamaan lakia.

Lain puitteissakin voidaan ottaa monta askelta väkivallan suuntaan, ja lain puitteissa voidaan myös harjoittaa ainakin epäsuoraa väkivaltaa.

*

Pitääkö sääntelemätöntä yhteenottoa aina kavahtaa? On totta, että heikompi osapuoli voi olla hyvin suojaton selvien pelisääntöjen puuttuessa. Mutta ei pidä unohtaa sitäkään, että laillinen yhteiskunta jättää käytännössä monet ihmiset suojattomiksi ja unohtaa täysin heidän tarpeensa.

Voidaanko ihmiset pakottaa tai kasvattaa ehdottomasti ja varauksettomasti lainkuuliaisiksi? Tuskin yleensä. Ja jos voidaan, heistä tulee robotteja. Erinomainen perusta tyrannialle.

*

Jos sääntelemätön yhteenotto kyetään pitämään väkivallattomana, se voikin olla opettava ja arvokas kokemus. Ja siksi *meidän täytyy löytää tehokkaampia vaikuttamiskeinoja kuin väkivalta*. On kehitettävä toisenlaisia taistelutapoja — menetelmiä, joiden avulla oikeassa oleminen voidaan muuttaa voimaksi.

Mitä ”oikeassa oleminen” on? Se on asiaan perehtymistä, ymmärrystä, epäitsekkyyttä, rohkeutta, myötelämiskykyä, kärsivällisyyttä

... Jos halutaan puolustaa ja lujittaa myönteisiä inhimillisiä ominaisuuksia, on taisteltava niiden avulla. On löydettävä yhteiskunnallisia vaikuttamiskeinoja, jotka eivät turmele käyttäjänsä — *keinoja, jotka ovat itsessään osa päämäärää*. Jotakin sellaista väkivallattoman vastarinnan pitäisi olla.

*

Kaikella, mitä me teemme ja mitä meille tapahtuu, on pysyvää merkitystä. Kansakunnan muistikuvista ja tottumuksista muodostuu ”maan tapa”, joka saattaa olla kirjoitettuja lakeja voimakkaampi käyttäytymisohje. Vakiintuneet käytännöt — hyvät ja huonot — vahvistavat itse itseään. Se mikä kerran tehdään, on sen jälkeen helpompaa, se tuntuu mahdolliselta.

On lakeja, jotka ovat paperilla kauniita mutta joita ei käytännössä sovelleta. Luulen, että tärkeämpää kuin se, minkälaisia kirjoitettuja sääntöjä me saamme aikaan, on se, minkälaisia perinteitä me saamme syntymään

ja lujittumaan. Luulen, että tärkeämpää kuin viisaiden lakien laatiminen on viisas ja rohkea käyttäytyminen.

*

On suuri voitto, jos ihmiset oppivat ajattelemaan: ”Me osasimme tarttua asioihin. Me emme pelänneet. Me osasimme keskustella. Me selvitimme vaikean tilanteen väkivallattomasti.”

Väkivallaton vastarinta ei tietenkään aina vaadi lain uhmaamista, mutta yleensä on kysymys kapinasta jotakin sääntöä — kirjoitettua tai kirjoittamatonta — vastaan. Viisaasta, rauhallisesta kapinasta.

Väkivallaton vastarinta — tai väkivallaton suora toiminta — voi liittyä sekä suuriin että pieniin asioihin. Se on vaihtoehto toisaalta väkivallalle, toisaalta henkilökohtaiselle turhaantumiselle, voimattomuudelle, nujertumiselle ja typistymiselle. Maaailma on täynnä enemmän tai vähemmän typistettyjä ihmisiä. Heillä on itsessään paljon voitettavaa. □

Kai Korte

PELISÄÄNTÖJÄ ON NOUDATETTAVA

Syyskuun puolivälissä puhuttiin television ajankohtaislähetyksessä soista ja todettiin tavallaan kuvaannollisesti, että suon äärellä seisoo tällä hetkellä kolme ryhmää: insinööri, joka haluaa käyttää suon turveteollisuuden tarpeisiin energiakriisiä torjuakseen; metsänhoitaja, joka haluaa ohittaa suon lisätäkseen metsän tuottoa; ja luonnonsuojelija, joka haluaa säilyttää olosuhteet luonnontilassa, entisellään. Jokainen näistä kolmesta saattaa olla vakuuttunut siitä, että hänen oikeustajunsa mukaan suota on käytettävä juuri sillä tavoin kuin hän esittää. Jollei yhteiskunnassa olisi muita käyttäytymissääntöjä kuin se, että jokainen toimikoon oikeustajunsa mukaan, olisi kuvailemastani esimerkkitapauksesta seurauksena kaikkien sota kaikkia vastaan: kaaos.

Oikeusvaltioksi organisoituneessa yhteiskunnassa kaikkien tulee noudattaa yhteisesti hyväksyttyjä pelisääntöjä silloinkin, kun he uskovat olevansa ehdottomasti oikeassa. Yksilönvapauden ja yhteiskuntarauhan säilyttämiseksi on välttämätöntä, että jopa sellaisissa tapauksissa, missä kiistaton oikeus on vää-

ryyttä vastaan, oikeuden toteuttamisen täytyy tapahtua tiettyjen normien mukaisesti eikä omankädenoikeutta käyttäen. Vielä ilmeisempää on, että yhteiskunnan ristiriitatilanteita varten säätämiä normeja on noudatettava silloin, kun on kysymyksessä oikeus oikeutta vastaan, niinkuin kenties on laita tuossa suoesimerkissä.

On sanottu, että vanhentunut tai puutteellinen lainsäädäntö ja sitä jäykästi soveltava byrokratia voivat luoda tilanteen, jossa kansalaisten on ryhdyttävä niin sanottuun suoraan toimintaan. On myös viitattu historiallisiin tapahtumiin ja osoitettu, että sokea vallanpitäjien asettaman normin noudattaminen on joskus johtanut tekoihin, jotka jälkeensä on todettu suorastaan rikollisiksi. Tietenkin on totta, että koskaan ei olisi voitu murtautua ulos mistään autoritäärisestä tai totalitäärisestä järjestelmästä, ellei vallanpitäjän normeja vastaan olisi aktiivisesti noustu. Tällaisten esimerkkien vetäminen mukaan ns. Koijärvi-keskusteluun on mielestäni kuitenkin perusteetonta. Eihän viimeksi maini-

tussa toki ole kysymys tyrannin kukistamisesta eikä poljettujen ihmisoikeuksien palauttamisesta, vaan kahden erilaisen intressin yhteensovittamisesta, mihin kansanvaltainen valtiojärjestyksemme tarjoaa varmasti mahdollisuudet.

Tahdonkin tässä yhteydessä erityisesti tähdentää, että ns. suoran toiminnan vaatimus perin huonosti soveltuu yhteen pitkän perinteen omaavan kansanvaltaisen järjestelmämme kanssa. Suomessa valta hallitusmuodonkin mukaan kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta. Jos lainsäädäntö on vanhentunut ja sen soveltaajat kykenemättömiä, kansanvaltainen järjestelmämme tarjoaa keinot lain muuttamiselle ja soveltaajien vaihtamiselle.

Suoran toiminnan kannattajat huomattavat nyt tietysti, että nuo keinot vaikuttavat kovin hitaasti, minkä vuoksi vetoaminen niihin on pelkkää hurskastelua. Vastaisin tähän ensiksikin, että hallitusmuotoa siteeratessani olin toki tietoinen siitä, että kansan ja eduskunnan välissä tosiasiallisesti on instituutio, seula, jonka läpi kaikkien muutospainneiden on siilauduttava voidakseen johtaa lainsäädäntötoimiin. Tarkoitin poliittisia puolueita.

Nehän tosiasiaa päättävät, toteutetaanko jokin uudistus vai ei, minkä jälkeen puolueiden päätös eduskunnassa äänestyskoneella rekisteröidään. Vapaassa maassa on kansalaisilla kuitenkin mahdollisuus monin tavoin innostaa ja kiihottaa puolueita pikaiseenkin toimintaan. Erilaisin painostustoimenpitein ja mielenosoituksin, jotka oikeusjärjestyksemme tunnustaa, voidaan puolueen harjoittamaan vallankäyttöön tehokkaasti vaikuttaa.

Poliittisen päätöksenteon hitaus meidän maassamme johtuu luullakseni suurelta osalta puolue-elämämme rakenteesta ja siitä, että hallitusvaltaa käyttävät puoluekoaliitiot kulluttavat suuren osan energiastaan keskinäiseen kiistelyyn ja taktiikkapeliin. On myös sanottu — viimeksi varsin arvovaltaisen puoluejohtajan suulla — että puolueet ovat viime vuosina yhä enemmän vieraantuneet kansasta ja jäsenkunnastaankin. Jos poliitikkojen korvat tämän havainnon johdosta vastaisuudessa herkistyvät nykyistä paremmin kuuntelemaan kansan ja valitsijoiden ääntä, on toivoa, että oikeutetut muutospainheet myös nykyistä nopeammin johtavat toimenpiteisiin valtiollisen elämän eri tasoilla. □

Osmo Soininvaara

LAINKÄYTTÖ JA KANSALAISTEN OIKEUDENTAJU

Olen ymmärtänyt aiheemme otsikon siten, että emme ole keskustelemassa siitä, miksi luonnonsuojelijat turvautuivat Koijärvellä ja Lappajärvellä laittomiksi katsottuihin keinoihin, vaan siitä, miksi yleinen mielipide kummassakin kysymyksessä asettui ”lainrikkokien” puolelle ja osittain jopa innostuneesti. Monet oikeusoppineet ovat lehdistön palstoilla sen jälkeen esittäneet huolestumisensa siitä, että laittomuuksien mahdollinen yleistymisen uhkaa hyväksyttyjä pelisääntöjä ja oikeusvaltion ihanteita.

Olen tästä osittain samaa mieltä. Koijärven ja Lappajärven ”laittomuuksien” suosio on osoitus oikeusvaltion kriisistä. Kriisin syistä olen kuitenkin eri mieltä. Koijärven ja Lappajärven patoon vierineet kivet eivät uhanneet yhteiskuntajärjestystä. Se, että yleinen mielipide hyväksyi nämä toimet osoittaa, että

kansalaisten oikeudentaju on etääntynyt siitä, miten yhteinen tahto on kirjattu lakien muotoon ja miten viranomaiset ja oikeusoppineet lakeja tulkitsevat.

Esitän seuraavassa viisi väitettä siitä, mikä on ajanut lainkäytön ja yleisen oikeudentajun niin kauas toisistaan:

1) Lain tulkintaa ohjaa tiukka sanamuotojen kunnioitus, lain kirjain ohittaa tärkeudessa lainsäätäjän tarkoituksen. Tämä on tehnyt lainkäytöstä juristien seuraleikin, jossa arvostetaan älyllistä näppäryyttä sen sijaan, että toimintaa ohjaisi pyrkimys oikeudenmukaisuuteen. Lakeja ei voida koskaan säätää niin yksityiskohtaisiksi, etteikö niitä voida tarvittaessa käyttää lainsäätäjän tarkoitusta vastaan — kun lainsäätäjän tarkoitukselle ei lakeja tulkittaessa anneta painoa.

2) Lainkäytön porsaanreijät poikkeuttavat

lakien tulkintaa lainsäätäjän tarkoituksesta yleensä samaan suuntaan: voimakkaimman eduksi heikompaan vastaan. Suurilla yrityksillä ja mahtavilla virastoilla on varaa palkata juristeja etsimään laeista heikkoja kohtia, tavallisella kansalaisella ei tähän ole varaa.

3) Lakien takana olevat arvostukset ovat vanhentuneita ja lainsäädäntökoneisto niin hidasliikkeinen, että ero kansalaisten arvostusten ja lakien välillä kasvaa koko ajan.

Esimerkin vanhentuneista asenteista tarjooa ympäristönäkökohtien asema lainsäädännössä. Ympäristöarvot kyllä tunnetaan monesakin laissa, mutta ympäristöhaittojen on aina oltava "selviä" tai "merkittäviä" ennen kuin ne otetaan huomioon. Vastapainona olevien taloudellisten arvojen ei tarvitse olla "selviä", ei "merkittäviä" eikä aina edes todellisia.

Suomalaisessa politiikassa ei tehdä enemmistöpäätöksiä, meillä pyritään aina laajaan konsensukseen. Mikään uudistus ei saa loukata kenenkään etuja, muutoin vanha käytäntö jää voimaan. Osin tämä johtuu eduskunnan määräenemmistösäännöksistä, osin ammattiyhdistysliikkeen päätöksentekoa konservativasta vaikutuksesta, osin presidentin pyrkimyksestä pitää poliittiset ristiriidat piilossa kabineteissa. Asiaa pahentavat vielä muotiin tulleet kunnianhimoiset lainsäädännön kokonaisuuksit, joita odoteltaessa moni päivän selvä epäkohta jätetään korjaamatta.

Lainsäädäntö heijastelee 50-luvun arvostuksia, mutta yhteiskunta on menossa lujaa 80-luvulle.

4) "Laillisiin" päätöksiin sisältyy tavattoman paljon lahjontaa ja törkeää puoleellisuutta. Yksityisten virkamiesten vastaanottamat lahjukset eivät vaikuta kokonaiskehitykseen niinkään paljon kuin poliittinen lahjonta. Kiivaimmat poliittiset virkanimityskiistat käydään viroista, joiden haltijat jakavat toimilupia tai tekevät muutoin taloudellisesti merkittäviä päätöksiä.

Puolueiden kunnallisjärjestöistä on tullut liikeyrityksiä, jotka myyvät poliittista valtaa: 100 000 markkaa meille ja 10 000 kerrosneliötä teille. Tämä periaate on pääkaupunkiseutua rakennettaessa ollut lapsenkin nähtävissä, mutta poliisiviranomaiset eivät näe mitään — tai eivät halua nähdä, koska poliittinen lahjonta tulkitaan maan tavaksi, vain yksityisten kansalaisten vastaanottamat lahjukset ovat rikos.

Lahjonta ei ole vain moraalinen ongelma,

se vaikuttaa päätöksenteon suuntaan. Kukaan ei anna lahjuksia puiston säilyttämisen puolesta eikä estääkseen vanhan ja arvokkaan rakennuksen purkamisen. Lahjonta on pahan puolella hyvää vastaan.

5) Päätöksenteon keskittyminen on tuhonnut demokratian. Demokratialla tarkoitan sitä, että asioista päättävät yhtäläisellä äänioikeudella ne, joita asia koskee — ja *vain* he. Tämän käsityksen mukaan epädemokraattisuutta on se, kun yksityisen kunnan asioista päätetään valtakunnan tasolla: päätöksen tehvät silloin pääosin ulkopuoliset.

Päätöksenteon keskittymisen toinen puoli on sen lohkoontuminen lukuisiin yhä autonomisemmiksi käyviin hallinnonhaaroihin. Tämä johtaa siihen, ettei todellista valtaa ole kenelläkään. Perustavaa laatua olevat käänteet vaatisivat kaikkien hallinnonhaarojen toimintojen koordinoitua, mutta tämä on mahdotonta. Vaikka kaikki haluaisivat muutosta, yhteiskunta jatkaa suoraviivaisesti vanhaan suuntaan, koska muutosta ei kyetä organisoidaan.

Esimerkkinä Lappajärvi

Kun nyt ollaan puhumassa Koijärvi-liikkeen tiimoilta, lienee paikallaan ottaa esimerkki vesilaista. Ei kuitenkaan Koijärvestä, vaan Lappajärvestä, vuoden toisesta kiistakapulasta.

Vesilain mukaan vesistöjen säännöstelyyn on oltava vesioikeuden myöntämä lupa ja luvassa on mainittava korkeimmat ja alimmat vedenpinnan arvot. Lakia säätäessään moni kansanedustaja varmaan luuli, että tämä tarkoittaa, ettei vesistöjä voi säädellä ilman noita ylä- ja alarajoja. Ei suinkaan. Kun lakia ryhdyttiin tulkitsemaan, asia kääntyi pääläelle.

Lappajärvellä on vedenkorkeutta säädelty voimatalouden tarpeisiin jo 15 vuotta, mutta säännöstelyn lupaehdoista ei ole vielä päätetty mitään. Kun ei ole säännöstelylupaa, ei ole myöskään säännöstelyn rajoja. Voimayhtiöllä on mahdollisuus vitkutella ja vitkutella ja niin kauan kuin vitkuttelu sitä huvittaa, se voi säännöstellä järveä mielensä mukaan rajoituksetta. Niin se on tehnytkin.

Useiden metrien vedenpinnan vaihtelut ovat tuhonneet järven kalakannan ja vieneet elinkeinon 50 kalastajalta. Kauniit hiekkarannat ovat huuhtoutuneet paljaksi, rumiksi ja rosoisiksi kalliorannoiksi. Viidentoista tuhan-

nen asukkaan kotijärvi on menettänyt virkistyskäyttöarvostaan oleellisimman.

Joskus säännöstelyluvasta tietysti päätetään, lappajärveläisten aktiivisuuden ansiosta tämä voi tapahtua hyvinkin pian. Tuolloin järjestetään myös katselmus säännöstelystä aiheutuvien haittojen selvittämiseksi ja korvausten määrittämiseksi. Katselmustoimituksessa ei löydetä enää kaloja eikä hiekkarantoja, joten niistä ei tarvitse myöskään maksaa korvauksia. Lehdistössä Lappajärveä kutsutaan vielä järveksi, vesi-insinöörit puhuvat vain altaasta.

Lappajärven tapaus on esimerkki kaikista viidestä kohdasta: Siinä on selvästi käytetty lain porsaanreikää lainsäätäjän tarkoitusta vastaan. Porsaanreikä on vahvemman puolella. Vesilaki heijastelee täysin vanhentuneita asenteita; se on laadittu säätelemään voimatalouden ja maatalouden välisiä ristiriitoja, muita arvoja se ei juuri tunnusta. Lahjontakohdan sivuutan herjaussyytteiden välttämiseksi. Jos Lappajärven kohtalosta olisivat saaneet päättää paikkakuntalaiset, järven olisi vieläkin kaloja ja kauniit hiekkarannat olisivat paikoillaan.

Tuomarinohjeet

Lakikirjoissa on jäänteinä menneiltä ajoilta painettuna niin sanotut tuomarinohjeet. Ne puhuvat aivan toisenlaisen laintulkinnan puolesta. Linaan seuraavassa esimerkiksi eräitä kohtia:

7. "Kaikki lait pitää olla sellaiset, että ne ovat yhteiselle kansalle hyödyksi, ja sen tähden, kun laki tulee vahingolliseksi, ei se enään ole laki, vaan vääryys, ja on hylättävä."
9. "Mikä ei ole oikeus ja kohtuus, se ei saata olla lakikaan; sen kohtuuden tähden, joka laissa on, se hyväksytään."
11. "Ei laki hyväksy kaikkea, mitä se ei rankaise, sillä ei lakikirja saata kaikkia rikoksia luetella."
12. "Tuomari ottakoon kaikessa laissa vaarin siitä, mikä lainsäätäjän tarkoitus oli; muutoin sitä käytetään väärin ja väännetään toisaalle kuin lainsäätäjän mieli oli".
18. "Se tekee lakia vastaan, joka tekee lain tarkoitusta vastaan, vaikka hän näyttäisikin tekevän lain sanain mukaan".

Mielestäni nämä lainatut lauseet ovat mitä syvintä humanismia. Vaikka ne periytyvät kuninkaan vallan ajalta, niissä on takana syvälinen demokraattinen henki. Tuomarinohjeet eivät kuitenkaan ole voimassa olevaa lainsäädäntöä, vaikka ne lakikirjaan painetaankin. Tämän surullisen uutisen kertoi hovioikeudenneuvos Harras Kyttä Uuden Suomen palstoilla. Niinpä on mielenkiintoista katsoa, mitä tuomarinohjeet sanovat itsestään:

43. "Ja tämä olkoon nyt sanottu tuomareille vähäiseksi ohjaukseksi, ja myönnettäneen kyllä todeksi, että kun näitä ohjeita noudatetaan, niinkuin oikeutta myöten on tehtävä, niin sakko-rahast vähenevät ja Jumalan viha myös vähenee, ja oikeus ja kohtuus yhteisessä kansassa enenee, ja se onkin tärkeämpi."

Kun nämä tuomarinohjeet siis eivät ole voimassa, oikeus ja kohtuus yhteisessä kansassa vähenee, ja se onkin pahempi. □

Paavo Uusitalo

YMPÄRISTÖLIIKKEET, LAILLISUUS JA KANSALAISTOTTELEMATTOMUUS

Sekä 1960-luvun loppua että päättymässä olevaa vuosikymmentä näyttävät leimaavan erilaiset spontaanit yhteiskunnan normaalia elämänmenosta poikkeavat liikehdinnät. Yhteistä näille liikkeille näyttää olevan kärkekäs kriittisyys ja osin samantapaiset menetelytavat. Esimerkiksi kansalaistottelemattomuus välineenä ja auktoriteettiaseman kiistäminen perinteellisten yhteiskunnallisten lai-

tosten toiminnassa näyttävät olevan molempien vuosikymmenien liikkeille yhteisiä piirteitä.

1970-luvun lopun ympäristöliikkeet eroavat kuitenkin monessa suhteessa edeltäneen vuosikymmenen lopun liikehdinnästä. Ensimmäinen silmiin pistävä ero on liikkeiden väestöpohjassa. Kuusikymmentäluvun liikkeet, esimerkiksi Marraskuun liike, Enemmistö, Yh-

distys Yhdeksän, olivat tyypillisesti akateemisia liikkeitä. Nämä liikkeet kanavoivat tai niiden toiminta kanavoitui 60-luvun lopun vilkkaaseen reformistiseen lainsäädäntötyöhön vallitsevien poliittisen instituutioiden puitteissa.

60-luvun liikkeitä ei leimannut samantapainen epäluottamus yhteiskunnan keskitettyihin instituutioihin kuin 70-luvun ympäristöliikkeitä. Jälkimmäiset liikkeet näyttävät korostavan enemmän ihmisen omatoimisuutta, elämisen ehtoja on parannettava ja voitava parantaa omin voimin, konkreettisesti tajuttavassa lähiympäristössä olkoon tämä sitten jokin kilaakso, kyläyhteisö, kaupunginosa tai työpaikka.

Ympäristökysymysten puitteissa tapahtuva liikehdintä ei ole ideologialtaan yhtenäistä eikä myöskään toimintatapojen tulevaa kehitystä voida tarkkaan ennakoita. Oleellista on, että ympäristöliikkeet ovat tietoisesti valinneet toimintatavakseen osittaisen piittaamattomuuden olemassa olevasta lainsäädännöstä. Tämä ei kuitenkaan ole tulkittavissa yleiseksi laittomuuden lisääntymiseksi. Lainsäädännöltä ja erityisesti lakeja tulkitsevien viranomaisten toiminnalta kiistetään kuitenkin auktoriteetti silloin, kun oman lähiympäristön tosiasiat koetaan epäoikeudenmukaisiksi eikä normaaleja institutionaalisia teitä ole saatu asioille huomiota tai niitä korja-

tuksi. Ympäristöliikkeiden laaja esiintyminen on joka tapauksessa tulkittava siten, että monien yhteiskunnallisten laitosten, ei vain lainsäädännön ja tuomioistuinlaitoksen vaan myös poliittisen järjestelmämme toiminta aiheuttaa tyytymättömyyttä.

Ympäristöliikkeiden tähän saakka tapahtunut toiminta voi saada nykyistä huomattavasti kielteisempiä piirteitä mikäli poliittiset instituutiot eivät kykene uusiutumaan ja kanavoimaan kasvavaa tyytymättömyyttä. Mahdollisuus, että myös ympäristöliikkeen piiristä voisi nousta ryhmiä, jotka siirtyvät väkivallattomasta vastarinnasta ja kansalaistottelemattomuudesta suoraan sodankäyntiin yhteiskuntaa vastaan on myös aina olemassa.

Äskettäin Altan kihlakunnan oikeus Norjassa tunnusti ympäristöliikkeen oikeuden esiintyä osapuolena Altajoen säännöstelykysymyksessä. Tässä tilanteessa aiemmin vallinneen oikeuskäytännön mukaan vain maanomistajia olisi voitu kuulla. Ratkaisu osoittaa sekä kaukonäköisyyttä että yhteiskunnallisten kehityssuuntien vastuuntuntoista erittelyä Norjan oikeuslaitoksessa.

Ympäristöliikkeen toiminnan, ja myös ympäristöliikkeille aikanaan luultavasti mobilisoidun vastustuksen muodot, riippuvat oleellisesti poliittisten, oikeudellisen ja hallinnollisten laitostemme tulevasta toiminnasta ja uusiutumiskyvystä. □

Matti Kuusela

UUTEEN SUUNNITTELUUN

— mielikuva, tila, goetheanismi

Luovuus kansallisena elinehtona -sarjassa Kriittinen korkeakoulu järjesti Säätytalossa 20. 10. 79 Arkkitehtuuri-iltapäivän, josta julkaisemme arkkitehti Matti Kuuselan, arkkitehti Eric Adlercreutzin ja arkkitehti, päätoimittaja Markku Komosen puheenvuorot.

1960-luvun kaupunkisuunnittelu projisoi omat mielikuvansa tulevaisuuteen ottamatta

huomioon, että suunnittelu on jatkuvaa vuorovaikutusta ideamaailman ja aistimaailman, hengen ja aineen maailmojen välillä. Suunniteltiin tulevaisuudentiloja. 1970-luvulla havaittiin ajan merkitys ja nähtiin suunnittelu enemmän ajassa tapahtuvana *prosessina*.

1980-luvulta odotetaan, että suunnittelu kykenee ottamaan mukaan myös ”inhimillisyyden”, *relaatiot* ihmisen ja miljööön välillä.

Tästä olisi helppo ennustaa: 1990-luku

vuorostaan tulee oivaltamaan sen, mikä on kaikkien ihmisen ja ympäristön välisten relaatioiden taustalla: ihmisminuus. Silloin nousee sielulliselta tasolta henkiseen tasolle. Tätä kehitystä ennakoivat esim. nuoren japanilaisen tutkijan, Yuji Agematsun artikkeli "Architektur-Raum und Ich-Raum" (Arkkitehtuuri-tila ja minä-tila, arkkitehtuuriestetiikan ongelmia) länsi-saksalaisessa "die Drei"-lehdessä vuonna 1977 (s. 650).

Viimeaikainen suunnittelu on ollut luonteeltaan steriiliä piirtämistä valkoiselle paperille. Suunnitteluprosessi on ollut mielikuvan piirtämisellä kuvaamista tai etsimistä. Aluksi ideanomainen rakennusvirike rajataan ääretön määräisin viivainviivoin aina työpiirustustasolle saakka. Rakentajan tehtäväksi jää pakottaa fyysinen aines, rakennusmateriaalit, työpiirustuksiin ennalta kahlitun mielikuvan muotoon. Tätä voidaan nimittää *mielikuvasta tilaan* -suunnitteluksi.

Tälle suunnittelulle on ominaista, että taiteellinen elementti riistetään rakennustapahetkistä piirustus- ja neuvottelupöytien ääressä tapahtuvaksi vaihtoehtojen valinta- ja karsintatyöksi. Sitä voidaan kuvata myös seuraavasti: levitetään ikäänkuin suunnittelun verkko todellisuuden ylle, ja pakotetaan todellisuus tämän verkon mukaiseksi. Mitä verkko ei osoita, se jätetään pois. Elävästä todellisuudesta tunnustetaan vain se, mikä ennakkolta on kyetty ajatellen jäsentämään: mutta muodot jäävät kuolleiksi.

Toinen tapa suunnitella on lähteä hahmottamaan ideaa maalaamalla, muovaamalla, dramatisoimalla — jopa puhumalla. Silloin piirtämistä voidaan käyttää kontrolli-, tallennus- ja tiedonsiirtomenetelmänä. Näin koko ihminen myös liikkuvana ja tuntevana olentona tulee mukaan suunnitteluprosessiin. Tätä voidaan nimittää *tilasta muotoon* -suunnitteluksi.

Sen avulla on mahdollista löytää orgaanisia muotoja, joita pelkän piirtämisen — tai nykyisen pienoismallitekniikan — avulla ei voida tavoittaa. Kaksiulotteinen viivainsuunnittelu muuttuu olennaisilta osiltaan kolmiulotteiseksi muodonetsinnäksi, johon koko ihmisolemus osallistuu. Näin suunnittelun muodostuu perusideaksi aineen kohottaminen ihmisen korkeampia tarpeita (henkisiä, sielullis-sosiaalisia ja fyysisiä) vastaavaan muotoon. Näin työskennellen voidaan myös lähentää toisiinsa suunnittelu- ja toteutusvaiheita ja

jättää myös lopulliselle rakentamiselle taiteellisia mahdollisuuksia.

Olennaista on päästä yksipuolisesta älypohjaisesta suunnittelusta kokonaistoimintaan, jossa mielikuvien annetaan syntyä myös aistihavaintojen kautta, ts. sellaisen taiteellisen luovan toiminnan (lähinnä maalaus, muovaus, geometrisointi, piirustus ja dramaattinen harjoittelu), joissa ei pyritä visualisoimaan valmista mielikuvaa, vaan itse taiteellisen työn avulla päättämään muotoon suoraan ideasta tai hyvin vapaasta mielikuvahahmosta. Goethen mukaan voidaan tällaista taiteellista toimintaa nimittää *goetheanistiseksi*.

Siihen voi olennaisesti liittyä myös uusi *harjoituselementti*: suunnittelija tai taiteilija voi pyrkiä säännöllisen harjoittelun avulla kehittämään omaa olemustaan niin, että se kykenisi paremmin tavoittamaan eri muotojen, värien ja tilojen laadullisuuksia. Sillä lopun lopuksi vain oman (taiteellisen) eläytymiskyvyn avulla voi arvioida rakennuksen suhdetta ihmiseen.

Taiteellinen harjoitus

Voidaan tehdä esimerkiksi seuraavanlainen harjoitus, jonka lähtökohdaksi otetaan mielellään *toiminnallinen* mielikuva. Esimerkiksi: "Kävellään kohti rakennusta, nousemme ylös portaita ja astutaan sisään ovesta. Tehtävänä on muovailla savesta portaat ja siinä määrin seinää, että myös oviaukko on muovailtavissa."

Muovailutyö on helpointa suorittaa ryhmässä. Kun työt ovat valmiit, ne kootaan yhteen tarkastelua varten. Alkuhavaintojen jälkeen voidaan — sikäli kuin aikaa riittää — käydä työt yksitellen läpi: mitä tekijä on kokenut, mitä mielikuvia tai ajatuksia työ katojissa herättää?

Voidaan myös järjestää työt riviin tai piiriin kokonaisuudeksi niin, että jokainen saa kehittää järjestystä niin kauan kunnes kaikki ovat tyytyväisiä. Jos tämä prosessi lähtee käyntiin, se avaa paitsi havaintopohjaiselle hahmotuskyvylle, myös ajattelulle uusia jäsennys- ja ryhmitysulottuvuuksia. Itse asiassa tällöin on siirrytty taiteellisesta työstä maailman *tieteellisen* tarkastelun harjoitteluun.

Tällä tavoin voi taiteelliseen harjoitteluun tieteellisuontoisen tarkastelun lisäksi liittyä *sosiaalisen* harjoittelun luonne. □

INHIMILLISEN ARKKITEHTUURIN EDELLYTYKSET

Inhimillisen arkkitehtuurin edellytyksiä voi tarkastella asettamalla kaksi kysymystä:

1. Mikä tekee arkkitehtoonisesta muodosta tai ratkaisusta inhimillisen?
2. Miksi on kuluneina vuosikymmeninä niin usein päädytty epäinhimilliseen ympäristöön?

Käsitykseni mukaan ihmisen ja ympäristön välinen vuorovaikutus tapahtuu paljolti eräänlaisen dialogin muodossa, ihminen hakee tukea ajatuksilleen ympäristöstä ja projisoi niitä ympäristöön. Tämän edellytyksenä on kuitenkin riittävän virikepitoinen ympäristö. Se ei kuitenkaan saa olla sekava, vaan sen pitää noudattaa luonnon muutorikkauksen perussääntöä: selvästi havaittavissa olevia lainmukaisia teemoja lukemattomine variaatioineen. Luonnon visuaalinen rikkaus on yhtäpitävä ihmisen aistillisten kykyjen kanssa. Tällaisen yhtäpitävyyden puuttuminen uusilla asuntoalueilla on eräs syy niiden epäinhimillisyyteen. Tämä johtuu kaavoituksesta ja arkkitehtuurista eikä yksinomaan siitä että luonto olisi hävitetty; on muistettava että esim. Venetsia on em. suhteessa inhimillinen kaupunki, vaikka luonnontekijöitä on vähän.

Toisena inhimillisen arkkitehtuurin tärkeänä ominaisuutena on pidettävä mittakaavaa, joka antaa ihmisen ymmärtää että ympäristö rakentuu hänen mittakaavaansa, hänen ehdoillaan, mikä on omiaan auttamaan ihmistä luomaan oman relaationsa ympäristöönsä.

Kolmas inhimillisen arkkitehtuurin perustekijä on sen toimivuus ts. arkkitehtuurista heijastuu pyrkimys palvella inhimillisiä tarpeita mahdollisimman luontevasti.

Vielä on otettava esille esteettiset arvot, jotka ympäristön henkevyuden ja ilmeikkyyden kannalta ovat ratkaisevia. Kuitenkin on niiden erittelemisessä olemassa vaara, niiden pitäisi olla erottamattomana aineksena edellä mainituissa ominaisuuksissa. Esteettisyys ei ole laatutekijä, joka on myöhemmin lisättävissä. Miksi inhimillinen arkkitehtuuri sitten on niin vaikeasti aikaansaataavissa? 60-luku oli systemaattisen suunnitteluprosessin vuosikymmen, jopa siinä määrin että itse suunnitteluprosessi kiinnosti enemmän kuin lopputulos. Tässä oli epäilemättä paljon hyvää; pyrittiin perusteellisempaan ongelmakentän kartoittamiseen, avonaisempaan, myös maallikon käsitettävissä olevaan suunnitteluun. Seurauksena oli kuitenkin että analyttinen lähentymistapa vei voiton. Osapäätöksiä leimasi sektoriajattelu: kokonaisuutta ei otettu huomioon ja ihmistä tarkasteltiin ainoastaan käsiteltävänä olevan tilanteen hänelle antaman roolin valossa.

Vaikka tänä päivänä onkin havaittavissa muutoksia ajattelutavassa on yleisesti sanottava, että on pyrittävä laajempaan ongelmien ja lähtökohtatilanteen tarkastamiseen ja nimenomaan sellaisten tekijöiden kohdalla, jotka ovat vaikeasti tai ainoastaan vaistomaisesti tiedostettavissa. Perusteellisemmat tiedot ihmisestä ovat siis tarpeellisia. Funktionalismin aikana heitettiin yli laidan hyvin paljon vuosisatojen aikana kertynyttä arkkitektoonisesta pinnan, muodon ja tilan tietoutta. Vaikka paluuta vanhoihin tyyliin ei ole on aikaisempien tyylikausien ympäristöllisistä arvoista ammentava arvokasta ihmistuntemusta, joka meidän pitäisi voida käyttää hyväksi pyrkinessämme inhimillisempään arkkitehtuuriin. □

ARKKITEHTUURIN KRITIIKISTÄ

Kommenttipuheenvuorona keskusteluun ”Mitä edellytyksiä voimme löytää ja mitä vaaditaan uuden inhimillisemmän arkkitehtuurin kehittämiseksi?”:

Muunmuassa tarvitaan julkisen sanan piiriin vakiintuva arkkitehtuurikritiikin käytäntö. Tällä hetkellä se vakavasti otettavassa muodossa puuttuu lähes tyystin. Journalistinen hakuammunta ja populistinen sekoilu, jota ympäristökysymysten yhteydessä silloin tällöin tiedotusvälineissä esiintyy, ei tilannetta edistä, sillä tasoltaan se on yleensä sellaista, ettei moinen tulisi kysymykseen minkään muun kulttuurin alueella. Nykyisellään ympäristökysymysten mitattavakaan aspektit (toiminnalliset, tekniset, taloudelliset) eivät tahdo saada pätevää käsittelyä tiedotusvälineissä — puhumattakaan arkkitehtonisen ilmaisun vaikeasti hallittavasta erittelystä.

Suomessa ei ole yhtään päätoimista arkkitehtuurikriitikkoa. Ei Yleisradiossa, ei suuris-

sa eikä pienissä päivälehdissä eikä viikkolehdistä. Kuitenkin kaikilla niillä on mitä moninaisimpien elämänalueitten spesialisteja palveluksessaan, enemmän tai vähemmän vakinaisina erikoistomittajina.

Kuitenkin vakiintunut kritiikkikäytäntö on eräs alue, jonka kautta arkkitehtuuri voitaisiin ja pitäisi kytkeä takaisin kulttuurikysymysten joukkoon ja asettaa sille samalla samat ilmaisevuuden ja vivahteikkouden vaatimukset kuin muillekin taiteille.

Pätevä kritiikki on omiaan luomaan myös kytkentöjä suunnittelijoiden ja käyttäjien välille. Se voi antaa käyttäjille välineitä ja käsitteitä ympäristökysymysten kriittiseen arviointiin ja arkkitehtonisen ilmaisukielen ymmärtämiseen. Toisaalta kritiikki voisi terveellisellä tavalla tehdä myös hengitysreikiä arkkitehtien sisäänlämpiävien ammatillisten arvostusten usein sileään, mutta hauraaseen muuriin. □

Sylvia Honkavaara

BIOLOGINEN EVOLUUTIO JA DARWINISMI

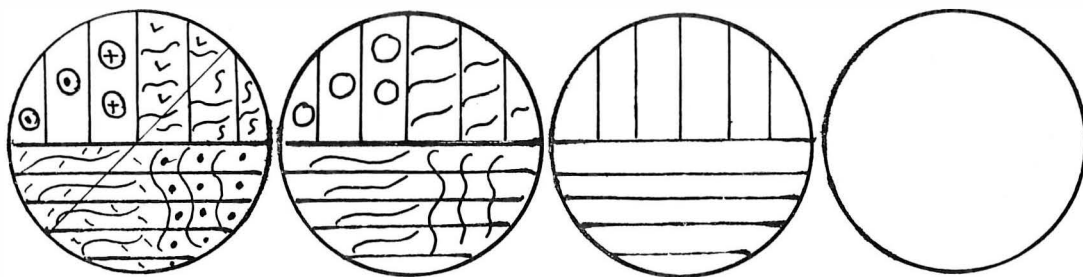
Silloin tällöin on jopa tiedemiesten keskuudessa esiintynyt huolestuneisuutta tieteen vaikutuksesta ihmiseen. Käteeni osui hahmopsykologi K. Koffkan vuonna 1935 julkaisema kirja *'Hahmopsykologian perinsiipit'*, missä hän kirjoittaa: ”Täytyykö meidän maksaa tieteestä oman elämämme hajoamisella?” (Must we pay for science by a disintegration of our life?).

Kriittisen tarkasteluni kohteena on darwinismin nimellä kulkeva kehitysteoria. Tämä esitelmä ei voi tilan ja ajan puutteen vuoksi olla kovin perinpohjainen. Otankin esille vain joitakin keskeisiä näkökohtia Darwinin itsensä esittämästä teoriasta. Niinsanotut uudarwinistiset muunnokset jätän myös keskustelun ulkopuolelle.

Biologisen evoluution luonne

Ydin evoluutioteoriassa on ajatus, että nykyisten monimutkaisten organismien alkumuoto on ollut jäsentymätön yksisolulinen eläin. Vähitellen tapahtuneen jäsentymisen seurauksena tästä alkumuodosta ovat sitten pehmeäruumiisten eläinten kautta kehittyneet kalat, sammakkoeläimet, matelijat, imetäväiset ja lopuksi ihminen.

Kehitykselle on ollut ominaista kaksi piirrettä. Ensiksikin toiminta on kehityksen kuluessa siirtynyt koko ruumiilta eri elimille. Lamarck jo oli tietoinen tästä piirteestä, ja hän formuloi ’toiminnan erikoistumisen lain’. Alkeellinen yksisolulinen organismi suorittaa kokonaisuutena kaikki sen olemassaoloon liittyvät toiminnot, kuten liikkumisen, ravitsemisen ja aistitoiminnan. Kehityksen kuluessa, siis evoluution myötä, kutakin näitä toimin-

toja, kuten myös uusia toimintoja varten muodostuvat eri elimet.

Toinen piirre evoluutiossa on jäsentymisen jatkuminen kussakin elimessä sen jälkeen kun ne ovat eriytyneet kokonaisuudesta. Otta-kaamme esimerkiksi hermostossa tapahtunut kehitys. Alkueläimillä ja sienieläimillä ei ole ensinkään hermostoa. Solulima välittää niillä ärsytyksiä. Kun hermosto sitten alkaa syntyä, kuten esimerkiksi lampipolypilla, kaikki hermosolut ovat samanlaisia. Erikoistumista ei niiden kesken ole vielä tapahtunut. Minkä valtavan harppauksen kehitys on kulkenut yksisoluisesta eliöstä lähtien, siitä saa jonkinlaisen kuvan jos muistaa, että ihmisen aivo-kuoressa olevien solujen lukumäärä on noin seitsemän kertaa koko maailman väkiluku ja että niiden keskinäinen organisaatio miltei ylittää inhimillisen käsityskyvyn.

Mitä evoluution yleiseen sisältöön tulee, Julian Huxley on nähdäkseni kiteyttänyt sen osuvaan määritelmään: "Evoluutio on itseään ylläpitävä, itseään muodostava ja itsensä ylittävä prosessi, millä on suunta ajassa ja mitä sentähden ei voida kääntää taaksepäin. Tapahtuessaan se tuottaa raikasta uutuutta, suurempaa vaihtelua, monimutkaisempaa organisaatiota, kohottaa tietoisuuden korkeammille tasoille ja lisää tietoista henkistä toimintaa."

Leikitellessäni kerran tieteellisillä ajatuksilla piirsin ylhäällä näkyvän kaavakuvan ja näytin sitä sitten 32 opiskelijalle Kalifornian yliopistossa Berkeleyssä, kullekin erikseen, sanoen: "Kehityksen periaate on havainnollistettu tässä kaavakuvassa. Missä on alku ja mihin suuntaan kehitys etenee? Voitko myös sanoa, mihin suuntaan ilmiöt käyvät mielenkiintoisemmiksi."

Tämä kysymys tuli koehenkilöille kuin kirkkaalta taivaalta. Kenenkään kanssa en ollut keskustellut näistä asioista, eikä yksikään heistä ollut biologian opiskelija. Tästä huolimatta useimmat heistä (87 %) intuitiivisesti

käsittivät kehityksen tapahtuvan oikealta vasemmalle, ja suurin osa (78 %) myös väitti ilmiöiden mielenkiinnon lisääntyvän samassa suunnassa.

Koehenkilöiden enemmistön vastaus osoitti heidän alitajuisesti tajuavan evoluution suunnan. Moninaisuus ykseydessä näyttää olevan biologisen kehityksen suunta. Tässä on ilmeisesti kysymys vähitellen syventyvistä jäsentymisestä, mistä käytetään nimitystä *differentioituminen*. Se on sekä biologisella että henkiselä alueella tapahtuvan kehityksen ydin, vähittäinen tuleminen, niin että yhä uusia ja uusia yksityiskohtia tulee esiin. Havainnollisen kuvan tästä ilmiöstä saa, jos ajattelee, että kuu alkaa eräänä päivänä lähestyä maata sen nyt hämärästi erottuvien tummempien kohtien vähitellen jäsentyessä vuoriksi ja laaksoiksi. Eräässä varhaisteoksessaan Konrad Lorenz mainitsee arvojemme loppujen lopuksi perustuvan tähän differentioitumiseen. Näin ilmeisesti onkin, mutta tähän kysymykseen emme syvenny tässä yhteydessä.

Jos evoluution käsite on tullut selväksi, voimme siirtyä seuraavaan kysymykseen: Mikä aiheuttaa evoluution, jatkuvan tulemisen, lajin syntymisen toinen toisensa jälkeen? Mikä on havaitun kehityksen taustatekijä?

Darwinin selitys

Tarkastelemme ensin Darwinin antamaa selitystä. Hänen huomattavimpia teoksiaan on v. 1859 ilmestynyt 'Lajien synty'. Siinä hän esitti biologista kehitystä, uusien lajien syntyä selittävän teorian, mikä kouluopetuksessa lähinnä liitetään hänen nimeensä. Darwinin lähtökohtana oli pappi Malthusin teoria maailman väestön lisääntymisestä geometrisessa sarjassa ja ravintovarojen vain aritmeettisessa, minkä vuoksi liikaväestön oli tuhouduttava. Luontoon sovellettuna tämä merkitsi, että koska kaikki yksilöt eivät voineet jäädä eloon riittämättömän ravinnon

ja tilan ahtauden takia, seurauksena oli kynsin ja hampain tapahtuva olemassaolon taistelu. Jos nyt joillakin yksilöillä, lajin muista jäsenistä poiketen, oli jokin taistelussa hyödylliseksi osoittautuva ominaisuus mikä auttoi niitä jäämään henkiin muiden tuhoutuessa, tämä ominaisuus periytyi sitten jälkeläisiin näin aiheuttaen lajin muuttumisen. Tätä hyödyllisillä ominaisuuksilla varustettujen yksilöiden eloonjäämistä muiden tuhoutuessa Darwin kutsui luonnonvalinnaksi eli sopivimman eloonjäämiseksi.

Nythän on niin, että tieteelliset teoriat eivät ole vain oppirakennelmia, vaan niillä on myös dynaaminen vaikutus ihmisten arvoasenteisiin. "Kansantajuistetussa muodossaan darwinismi ei vain karkoittanut arvoa ja tarkoitusta elämän tapahtumista", Lewis Mumford sanoo, ilmeisesti osuen asian ytimeen. Meidän tarvitsee vain ajatella Darwinin teorian jälkimaininkeja tämän toteamiseksi. Karl Marxin edustama luokkataistelu on suora sovellutus luonnonvalinnasta. Marx lähettikin Darwinille kappaleen 'Pääoma'-kirjaansa haluten omistaa hänelle sen englantilaisen laitoksen.

Kuinka jyrkästi inhimillisistä arvoista poikkeavaksi saatettiin kokea teoria luonnonvalinnasta jo sen syntyvuosina näkyy siitäkin, että eräs Darwinin esitaistelija T. H. Huxley selitti moraalista kehityksestä puhuessaan, että se ei merkitse kosmisen tapahtuman jäljittelyä, vielä vähemmän juoksemista sitä pakkoon, vaan taistelemista sitä vastaan.

Nykyaikana useimmat ihmiset joille on opetettu Darwinin teoriaa luonnonvalinnasta kehityksen avaimena, näyttävät yleisesti ajattelevan, että se on hirvittävä teoria, mutta koska se perustuu tieteellisille tosiasioille, se on pakko hyväksyä.

Mutta perustuuko Darwinin teoria tosiasioille? Vai onko meillä tässä kenties eräs tapaus, missä auktoriteettiä on vuosikymmeniä estänyt jalustalle nostetun tiedemiehen kriittistä tarkastelua?

Darwinismin heikkouksia

1) Annettu esimerkki evoluutiosta ei kuulu sen piiriin

Biologiassa evoluutiossa on kysymys organismin jakautumisesta yhä useampiin osiin ja alaosiin, mitkä sitten muodostavat integroituneen ja hierarkkisesti järjestyneen kokonaisuuden. Että voisimme puhua evoluutiosta,

organismin sisäisessä rakenteessa on täytynyt tapahtua muutos moninaisuuteen päin. Tämä on tärkeä näkökohta, sillä otimme minkä darwinistisen teoksen tahansa, kaikissa niissä tuodaan esille niinsanottu teollisuusmelanismi evoluution todistukseksi. Otavan isossa eläintietosanakirjassa sanotaan: "Suora todistus evoluution tapahtumisesta on saatu Englannin teollisuusseuduilta, missä koivumittarin harmaan värin on 100 vuoden aikana havaittu muuttuneen harmaasta mustaksi. Ilmiötä sanotaan teollisuusmelanismiksi, ja siinä paljastuvat evoluution selittämissä vaadittavat oleellisen tärkeät yksityiskohdat." Dobzhansky, darwinistisen koulukunnan huomattavimpia edustajia, puolestaan kirjoittaa: "Kenties kaikkein silmiinpistävän ja kauimmin tunnettu esimerkki evoluution piiriin kuuluvasta muutoksesta on tummien, melanisten muutosten ilmestyminen useihin perhoslajeihin länsi-Euroopan teollisuusalueilla, varsinkin Englannissa."

Edellisen mukaan siis ympäristön saatuessa tummat muunnokset olivat vaaleita edullisemmassa asemassa, koska linnut eivät niitä huomanneet yhtä helposti kuin vaaleita, ja ne säilyivät jatkamaan sukuaan ja leviämään ympäristöön.

Vaikka tämä ensi näkemältä vaikuttaa kauniilta esimerkiltä darwinistisesta luonnonvalinnasta, sopivimman säilymisestä olosuhteiden muuttuessa, eräs seikka panee epäilemään annetun esimerkin teoreettista merkitystä. Tässä on vain väri muuttunut, eikä se vielä merkitse evoluutiota. Mitään uutta ei ole tullut lisää. Sisäiseltä jäsennyssasteeltaan, rakenteen suhteen, alkuperäinen vaalea perhonen vaalealla taustalla on täsmälleen samalla kehitystasolla kuin myöhempi tumma perhonen tummalla taustalla.

2) Hyödyn ulkopuolella syntyneet ominaisuudet

Ottakaamme toinen esimerkki. 'Lajien synty'-kirjassa on luku, minkä otsikko kuuluu: "Hyötyyn perustuva oppi, kuinka pitkälle totta: Kauneus, kuinka hankittu." Luku alkaa näin: "Edelläesitetty huomautukset antavat minulle aiheen sanoa muutamia sanoja joidenkin luonnontieteilijäin viime aikoina esittämästä väitteestä hyötyyn perustuvaa oppia vastaan, minkä mukaan rakenteen jokainen osa on tuotettu omistajan hyväksi.

He väittävät, että monet rakenteet on luotu kauneuden vuoksi... Sellaiset opit, jos tosia, olisivat tuhoisia teorialleni. Myönnän kernaasti, että monia rakenteita niiden omistajat eivät nyt suoranaisesti käyttä, eivätkä ne kenties ole olleet käytössä niiden kantaisilläkään, mutta tämä ei vielä merkitse, että ne olisi tuotettu yksinomaan kauneuden vuoksi."

Tässä yhteydessä usein mainittu esimerkki on riikinkukon pyrstö. Darwin itse perusteli sen syntyä hyötynäkökohdan avulla: "Pitkän polveutumisen aikana riikinkukon naaraspuoleisten esivanhempien on täytynyt arvostaa pyrstön paremmuutta, sillä ne ovat alitajuisesti, antamalla jatkuvasti etusijan kaikkein kauneimmalle koiraalalle, tehneet riikinkukosta kaikkein ihanimman elävien lintujen joukossa."

Mitä tähän nyt sitten on sanottava? Mikä ensiksikin pistää silmään on pieni looginen aukko Darwinin selityksessä. Kun luonnonvalinnassa kaiken uuden leviäminen lajissa perustuu olemassaolon taistelussa hyödylliseen, joutuu kysymään, mistä naaraslintuihin on päässyt putkahtamaan sellainen asenne kuin kauneuden arvostaminen. Ihmistenkin keskuudessa materialistiset hyötynäkökohdat ovat ensin vallitsevia, ja vasta henkisen kehityksen mukana kauneus tulee tärkeämmäksi. Kauneuden taju on siis henkisen kehityksen tuote ihmiselläkin. Darwin ilmeisesti oletti, että "lintujen henkiset kyvyt, jos järki jätetään ulkopuolelle, eivät oleellisesti eroa meidän kyvyistämme" (*The Descent of Man*, I, s. 119). Hän ilmeisesti oletti lintujen kauneustajun olevan samanlaisen kuin pitkälle henkistyneellä ihmisellä.

Lintujen käyttäytyminen ei ilmeisesti merkitse luonnon sisältämän vivahderikkaan kauneuden tajuamista. Lorenzin ja Tinbergenin tutkimusten ansiosta tiedämme, että monessa tapauksessa eläinten käyttäytyminen perustuu synnynnäiseen, määrättyjen avainärsykeiden laukaisemaan mekanismiin. Joissakin tapauksissa määrättyillä väreillä, toisissa taas määrättyillä muodoilla tai liikkeillä on tällainen laukaisuarvo. Eläinten käyttäytymisreaktion voi lisäksi laukaista keinotekoisilla jäljitelmillä, mitkä kömpelösti muistuttavat luonnossa esiintyvää avainärsykettä. Eläimen havaintokyky kiima-aikana on yleensäkin heikko. Hanhi voi esimerkiksi yrittää astua uivaa ihmistä. Avainärsyksen laukaisevia ominaisuuksia ovat tällöin matalana vedessä ma-

kaaminen ja pitkin vedenpintaa ojentuminen.

Luonnon kauneus on paljon enemmän kuin mitä tarvitaan eläimen käyttäytymisen laukaisemiseen. Riikinkukon sulan hienostuneet koristukset loistavine väriyhdistelmineen ovat jotakin ylimääräistä, jotakin mikä jää hehkumaan kaikkien hyötyn pohjautuvien selitysten ulkopuolelle. Harvardin yliopiston museossa on tavallisen heinän kukasta tehty lasinen suurennus. Sen suurenmoinen hienostunut kauneus hiljentää katselijan. Jos tämän jälkeen ottaa käteensä minkä tahansa kukan terälehdien ja tarkastelee värien vivahteita sen silkisellä pinnalla, silloin kenties ymmärtää, mitä Julian Huxley tarkoitti sanoessaan: "Luonnon kauneudesta löysin tyydytystä, mikä ei merkinnyt vain lepoa ja virkistystä jokapäiväisen elämän harmeista, vaan oli täydellistä ja todella mystistä (koska irrationaalista, annettua ja itsensä ylittävää, näin saattaen henkisen olemuksen korkeimmat ja syvimvät säikeet väräjäämään)."

Luonnon kauneus näyttää siis syntyneen hyötynäkökohdan tuolla puolen. Edellä näimme, että aikalaisten esittämä kauneutta koskeva väite oli Darwinin itsensäkin mielestä kohtalokasta hänen teorialleen.

3) *Darwinismi ei pysty selittämään ennakkomukautumisen tosiasiaa*

Ennakkomukautuminen tarkoittaa, että koko lajilla voi olla yhteisenä joitakin ominaisuuksia, joita ei ole käytetty mutta mitkä myöhemmin voivat osoittautua hyödyllisiksi. Vaikka tämä ilmiö on ollut myös darwinistien tiedossa, tuntuu kummalliselta ajatella, ettei kukaan heistä ole tajunnut jo tämän tosiasian tekevän luonnonvalintaopin kyseenalaiseksi. Kun "luonnonvalinta voi työskennellä vain siinä, mikä on sen omistajille biologisesti hyödyllistä," niinkuin Huxley asian ilmaisee, on vaikea käsittää kuinka mikään ominaisuus on voinut levitä lajin eri yksilöihin, niinkuin todellisuudessa on tapahtunut, ennenkuin sen hyödyllisyyttä on kokeiltu käytännössä. Mehän muistamme, että luonnonvalinta selittää kehityksen tapahtuneen olemassaolon taistelun siivilöidessä hyödyllisillä ominaisuuksilla varustetut yksilöt jäämään eloon sukua jatkamaan, niin että nämä ominaisuudet sitten leviävät seuraavien sukupolvien aikana koko lajiin. Tässä on nähdäkseni syvä looginen ristiriita teorian ja todellisuuden välillä.

Wallace, luonnonvalintaopin toinen kehittäjä Darwinin ohella, oli jo selvillä ennakkomukautumisesta, siis että lajin yksilöllä on enemmän kykyjä ja taipumuksia kuin mitä ne tarvitsevat tai käyttävät olemassaolon taistelussa. Hän oli muun muassa huomannut, että villi-ihmisen aivot olivat paljon pitemmälle kehittyneet kuin mitä puhtaasti hyötyyn perustuva luonnonvalinta voi selittää. Myös meidän päivinämme tämä asia on askarruttanut tiedemiehiä. Harlow esimerkiksi kertoo hämmästelleensä kokeissaan käyttämiensä reesus-apinoiden ja simpanssien kykyä ratkaista monimutkaisia probleemoja. "Näitä eläimiä tarkatessa tulee aivan selväksi, että näin monimutkaisia probleemoja ei ole luonnollisessa ympäristössä koskaan ratkaistu, niitä ei ole siellä edes esiintynyt," hän sanoo.

4) Darwinin selitys on mekanistinen

Kun lukee Darwinin teoksia saa hänestä kuvan vakavana nöyrähenkisenä tutkijana. Hänen syytään ei ole, ettei hänellä ollut käytettävissään myöhemmän tutkimuksen paljastamia tietoja organismin kehittymisestä ja käyttäytymisestä omien sisäisten lainalaisuuksiensa puitteissa. Darwinin selitys tapahtuneesta kehityksestä oli täysin mekanistinen. Eiseley sanoo hänestä: "Darwinissa on vaikea havaita mitään organismin elämän syvällistä ymmärtämystä toimivana kokonaisuutena, minkä täytyy ensin koordinoitua ennenkuin se voi toimia ulkonaisesti. Hän oli... eroteltaja, osien ja niiden muutosten tutkija. Hän katseli organismeja ikäänkuin se olisi sattuman tuulten muuttelma pilvi."

Tässä on nyt neljäs kohta Darwinin teoriaa vastaan. Häneltä puuttui kokonaisnäkemys organismin kehityksen sisäisestä lainalaisuuksista. Darwinin aikalainen Karl Ernst von Baer jo puuttui tähän seikkaan. Hän sanoo: "Tiedän aivan hyvin, ettei ole kohteliasta puhua liian suorasukaisesti, mutta kuinka voim ilmaista äärimmäisen hämmästykseni sen johdosta, että niin usein väitetään luonnon voimien ja materiaalisien substanssin toiminnan olevan täysin vailla minkäänlaista päämäärää... Mutta nämä luonnon voimat pitää koordinoitua ja ohjata. Ohjaamattomat voimat — niinsanotut sokeat voimat — eivät nähdäkseni koskaan voi synnyttää järjestystä."

Darwin uskoi, että myös ihminen kuuluu

evoluution piiriin. Näin ilmeisesti onkin. Evoluutio jatkuu meissä. Ihminen on parasta aikaa muotoutumassa. Hänen luomisensa jatkuu meissä. Tämä sama näkemys lienee ollut Edward J. Murrey'llä hänen kirjoittaessaan: "Ihmisen kuva tulee näkyviin, ihminen itse on kenties tulossa näkyviin." Tiede on aikaisemmin käsittänyt ihmisen eläimeksi tai sitten koneeksi. Nyt lienee jo aika puhdistaa ihmisen käsite ja osoittaa hänen mahdollisuutensa henkistyvänä olentona.

Evoluution jatkuminen meissä tarkoittaa, että jotkut meistä ovat pitemmälle differentioituneet kuin toiset. Hoyle, tunnettu englantilainen tähtitieteilijä sanoo kirjassaan 'Ihminen ja materialismi: 'Organisaatioasteesi määrää persoonallisuutesi, ihmisten välinen ero perustuu organisaation erilaisuuteen.' Edellänäyttämäni kehityksen kaavakuvaa voi siis mielestäni soveltaa myös ihmiseen.

Evoluution lainalaisuuksien tutkiminen on nyt helpompaa, sillä, niinkuin Huxley asian ilmaisee: "Ihminen on se todellisuuden osa, missä ja minkä kautta kosminen prosessi on tullut tietoiseksi ja alkanut ymmärtää itseään."

Eri kehitystasoille kuuluvat henkilöt eivät ainoastaan käyttäydy, ajattele ja tunne eri lailla, mutta he näkevät ympäristönkin eri lailla, he elävät eri todellisuuksissa. Mutta tämä ei ole umpimähkäistä eikä sattumanvaraista. Nykyisin on jo kehityspsykologiaan tullut sellainen termi kuin 'ennaltaohjelmoitu'. Se tarkoittaa että kehitykselliset muutokset tapahtuvat määrätyn kaavan mukaisesti, niin että yksi vaihe seuraa toista. Siellä tunnetaan myös ne tekijät mitkä tätä kehitystä jouduttavat tai vastaavasti hidastavat. Sieltä löytyy myös selitys ennakkomukautumisen ilmiöön, mistä oli edellä puhe.

Nykyinen organismin sisäisiä lainalaisuuksia korostava ajattelutapa sallii myös kaiken olevaisen ykseyden periaatteen, mikä darwinisteille jää täysin vieraaksi. Haeckel, eräs monistisen kehitysnäkemysuran uurtaja, lainasi teoksensa loppusivuilla Paavalin näkemystä: "Hänessä me elämme ja liikumme ja olemme." Hoyle puolestaan on kirjoittanut yhtälön Jumala = maailmankaikkeus. Tuossa kaikkeudessa näyttää olevan monia tasoja mitkä evoluution jatkuessa avautuvat ihmisen tajunnalle. Lopulta hän huomaa olevansa tuon valtavan prosessin perillinen. Ihmisen uusi tuleminen on alkanut. □

Hannu Laaksonen

VANHAA MAISEMAA HAKEMASSA ITALIASSA

Jo kauan on pohjois-eurooppalainen matkailija kulkenut Alppien yli Italiaan etsimään jotain, mitä hän on uskonut saavansa Välimeren maisemasta. Antiikin rauniot, keskiaikaiset kylät, renessanssin ja barokin taide, mutta myös lomanviettokeukset hiekkarantoihin ja dibkoteekkeineen. Kukin matkustaa etelään tavallaan, kiertää viikossa tusinan kaupunkia turistibussissa, lifttaa sivuteillä rinkka selässä tai kulkee yksin, elää halvalla pensioonatissa ja piirtää kuvia ja ihmisiä luonnoskirjaansa.

Antiikin raunioitten katsominen kuului matkaohjelmaan jo kaksisataa vuotta sitten. Formiassa, Via Appian varrella erään huvilan villiityneessä puutarhassa on 1788 pystytetty taulu, joka puhuttelee Roomasta Napoliin kulkevaa matkaaajaa: "Gradum siste viator / domum suscipe quae Formiana Ciceronis fuit..." (Pysähdy hetkeksi, matkamies, ja katsele taloa, joka oli Ciceron talo Formiassa...) Harva sitä näkee, mutta pieni ryhmä suomalaisia nuoria luki sen kulkiessaan Via Appiaa sateisena keväänä 1979.

Me etsimme roomalaisia piirtokirjoituksia hautakivistä, rakennusten seinistä ja Lazion vuorten rinteitä nousevien roomalaisteitten varsilta. Nuori suomalainen, joka kulkee tässä maisemassa, on vieras ja matkailija hänkin — matkailija ajassa. Hän etsii tietoisesti muinaismuistoja, historiallisia ja arkeologisia dokumentteja työtänsä varten, joka voi olla vaikka opinnäytteen tekeminen. Hän voi olla myös taiteilija tai kirjailija, joka tarkastelee ympäristöään kerätäkseen vaikutelmia. Usein hän on interrail-kortilla matkaava nuori, joka haluaa kiihkeästi maan läpi ja nähdä, miltä ne nyt näyttävät ne kuuluisat paikat Roomassa, Firenzessä, Venetsiassa. Ehkä niiden joukko on pienentynyt, jotka ovat lukueneet Vergiliuksen Italiaa ylistäviä runoelmia, mutta pari päivää viipyyvä matkailija ja monta vuotta maassa asuva tutkija tai sen uudeksi kodikseen valinnut ulkomaalainen kokevat luultavasti antiikin maiseman yhä elävän Italiassa — tai ainakin moni meistä etsii sitä maisemaa.

Piirtokirjoituksia etsivällä tutkijalla on mahdollisuus elää näitä ajallisia vaikutelmia. Kun illan hämärtyessä pysähtyy tienristeyksessä hautakiven ääreen, jonka 1800 vuotta sitten on aviomies omistanut 48-vuotiaana kuolleen vaimolleen 22 avioliittovuoden jälkeen, on saanut kosketuksen historian ajati inhimilliseen puoleen. Sitä käsittelevät paljon useammin kirjailijat kuin tutkijat. Mutta historioitsijan on omaksuttava runoilijan tunne ihmisestä, koettava elämä niukkasanaisten lähteen takana.

Italian arkeologian rikkaus antaa mahdollisuuden löytää pitkän historian eri kerrokset yhdestä paikasta, esimerkiksi edellämainitussa Formiassa S. Erasmion kirkon alla ovat Vatikaanin arkeologit kaivaneet esiin megaliittisen asutuksen jätteitä, etruskityylisen leijonaveistoksen, roomalaisen yksi-

tyistalon kryptoporticuksen, karolingisen ajan rakenteita ja keskiaikaisen kalkinpolttouunin. Oman aikamme piirre on kaivauksia johtava arkeologi, tri Jifi Maria Vesely, joka on tšekki, professorina yhdessä paavillisessa yliopistossa Roomassa.

Mutta siinä missä Formia on vilkas satamakaupunki oli yksi piirtokirjoitusryhmän työkohteista kaupunki, joka on suuresti taantunut menneestä kukoistuksestaan. Capua Napolista pohjoiseen oli vielä 1800-luvulle tultaessa suuri kaupunki. Siellä on arkkipiispan istuin, duomoa koristavat antiikkiset graniittipylväät. Kaupungissa on ainakin 25 kirkkoa, mutta suurin osa on raunioituneita, suljettuja ja hylättyjä. Campanilet kasvavat ruohoa, freskot rapistuvat ja kulkukoirat makailevat portailla. Myös moni yksityistalo, komea ja vauras kaksisataa vuotta sitten, on sortumassa. Mutta raunioitten välissä on uusia taloja, joiden ikkunoista vaimot laskevat kadulle köydellä korin nostaakseen ylös kulkukauppiaan myymiä tavaroita. Siivoavat ja pyykkiä pesyvät tytöt katsovat vierasta kaihtimien takana. Keskiaikaiset muurit joen rannalla ovat maatuneet ja lammasmaa vaeltaa rantaan. Mutainen vesi virtaa laiskasti etäisiltä vuorilta peltomaisen läpi.

Tätä Italiaako me olemme olleet etsimässä? Entä se Italia, missä Capuan työläiset kokoontuvat liipuin lakkokoukseen piazzalle? Kuinka moni etsii paikan, missä Aldo Moron ruumis löytyi? Väkivallan, rikollisuuden ja korruption yhteiskunta. Maa missä mitään ei voi tehdä ellei tunne paikallisia silmäätekeviä. Pari vuotta sitten nähdyt roomalaisaikaiset veistokset ovat kummallisesti kadonneet ja maanomistajat yrittävät ehtiä löytämään ennen arkeologeja etruskihautoja myydäkseen hautaesineet ulkomaille viranomaisten nenän alta. Etelän köyhyys pakottaa nuoret etsimään työtä pohjoisesta. He muuttavat asumaan suurkaupunkien sellaisiin kortteleihin kuin Roomassa Via Prenestinan varrelle sodan jälkeen rakennetut kaupunginosat. Talot liian suuria, kaikkihtaat kadut autojen täyttämiä, roskaa paljon ja vihreätä ei näy. Sanotaan että Rooman laitakaupungin kouluikäisistä lapsista suuri osa ei ole koskaan käynyt historiallisessa keskustassa. Köyhyys näissä kaupunginosissa ei ehkä ole suoranaista kurjuutta, mutta köyhyys on ahtautta, värittömyyttä, niillä unelmilla lohdutautumista, mitä televisio ja ajanvietteollisuus tarjoavat.

Tätä Italiaa me emme etsi. Emme myöskään yhteyttä siihen Italiaan, joka keskustelelee, väittelee ja kokee polttavana maansa yhteiskunnallisen, poliittisen ja taloudellisen kriisin. Italialainen vasemisto on tajunnut, että poliittinen valta ei riitä, pitää olla myös kulttuurin johtoasema. Niinpä vuoden 1968 jälkeen on kaikki ollut muutostilassa. Se kulttuuri joka ennen fašismia oli hallitseva, on nyt toissijaisessa asemassa, mutta ulkolaisina me etsimme sitä kulttuuria. Unelman ja todellisuuden jännitettä on vaikea hallita ja ulkolaiselle näytetään mie-

lellään vain unelmaa. (Mitä muuta ovat kuvat rohdinpaitaisista suomalaisista ulkoilmamuseossa, jollaisia esiintyy ranskalaisissa matkailulehdissä?)

Historianopiskelija joka tulee Italiaan, etsii kuitenkin ensisijaisesti jotain omakohtaista. Aikoinaan Goethe lähti etsimään Italiasta antiikkia ja sitä jotain, mitä hän ei koskaan määritellyt tarkemmin, kutsui vain "totuudeksi" (Wahrheit). Goethe koki oleskelunsa Italiassa elämänsä tärkeimmäksi ajaksi, hän koki ajatustensa ja olemassaolonsa kirkastuvan ollessaan kosketuksissa klassiseen maisemaan. Niin paljon kuin Goethen matkasta on kirjoitettu — Roomassa on sille omistettu museokin — se ei ole aiheena kulunut, vaan on parhaimpia esimerkkejä niinsanotun pohjoisen kulttuuri-ihmisen hedelmällisestä kosketuksesta italialaiseen maisemaan. Mutta Goethe oli tavallista rehellisempi todetessaan useita vuosia myöhemmin: "kuinka pitäisi selkeyteen pyrki-neen ihmisen muistella sitä rakastettavaa erehdys-tä, missä hän kuin sumussa kulkien toivoi ja etsi

tietämättä, mitä hän kaipasi ja mitä tuli löytämään".

Kaikki ne suomalaiset nuoret, jotka viimeisen neljännesvuosisadan aikana ovat Villa Lanten, Suomen Rooman-instituutin, terassilta katselleet maisemaa, missä ovat läsnä sivilisaatiomme kaikki kerrokset, ovat tuskin tienneet selvästi, mitä he ovat toivoneet ja etsineet. Ehkä Roomaan pitäisi mennä vasta kun on vanha, ehkä silloin ymmärtää paremmin maiseman sellaisena kuin sen haluamme ja sellaisena kuin se todella on liikenne-ruuhki-neen, roski-neen ja saasteisiin tuhoutuvine muinais-muistoinen. Meidän on ratkaistava ongelmat ja karaistuttava kohtaamaan niin aikamme kuin henkilökohtaiset kysymykset kuitenkin pohjoisessa, missä on helppo hengittää. Mutta silmään ja mieleen jää kuva Italian vuorista, Välimerestä ja vanhoista kaupungeista ilta-auringon valossa, kaikki hehkuen väreissä, joista nuoruus hämmentyy.

KESKUSTELUA

Lapset ja nuoret nykyisen yhdyskuntasuunnittelumme uhreina

Kun yhdyskuntaa suunnitellaan kiireisten miesten ehdoilla, ja kun asuntopolitiikassamme huomioidaan vain määrälliset tarpeet, jää lapsen asema oman ympäristönsä suhteen omassa yhdyskunnassaan enemmän kuin kyseenalaiseksi. Lapset ja nuoret on unohdettu yhdyskuntasuunnittelussa, lukuisat yhdyskuntatutkimukset ja osallistuva havainnointi todistavat sen. Ihmettelemme kaduille keraantuvaa nuorisoa, siunailemme ja muistelemme entistä tervettä nuorisoa. Olemme valmiit kirjoittamaan ja puhumaan nuorten ongelmista ja ongelmanuorista, lasten ongelmista ja ongelmalapsista. Unohdamme, että nuorten ja lasten ongelmat eivät ole heidän omiaan, ne ovat meidän perintömme, suunnittelun möhlyä. Kaupunkialueiden ja yleensä kaupungin ympäristöalueiden lasten ja nuorten elämä on saatu melko virikkeettömäksi. Lasten ja nuorten oikeudet näkyvät vain virastojen protokollakokelemissa ja kenties hiekkalaatikkona ja karusellina kaavamaisesti rakennetun kerrostaloalueen asfalttipihan keskellä. Yhteiskuntamme ei suunnittele lasten varten, eihän lapsi tuota, ei vaikuta eikä äänestä.

Olemme rakentamassa lapsillemme maailmaa betonista, asfaltista ja kivistä. Samalla puhumme elämän laadusta. Teemme tohtorin väitöskirjoja ja suorittelemme arvosanoja vieraantumisesta, elämän haluttomuudesta ja itsemurhista. Olemme tutkimuksin todenneet luonnonläheisyyden puutteen

aiheuttavan ahdistusta ja leikkipaikkojen puutteen lisäävän lasten väkivaltaa, ilmeisesti yhdyskuntasuunnittelua hallitsee kuitenkin muut tavoitteet kuin lasten ja nuorten elämisen laadun parantaminen.

Jossakin vaiheessa joudumme kuitenkin huomioimaan lasten ja nuorten yhteiskuntapoliittisen merkityksen. Viimeistään siinä vaiheessa huomioimme lastemme käyttäytymisen kun se ilmenee yhteiskuntaamme vaurioittavana protestina. Looginen ajattelukyky ja talonpoikaisjärki todistavat ilman tieteellistä tutkimusta miten toimii nuori, jolla ei ole urheilu-, virkistys- eikä harrastusmahdollisuuksia. Sen sijaan on jatkuvasti lisääntyvää vapaa-aikaa, työttömyyttä ja epäonnistumisia vain taloudellista tuottoa arvostavassa, kilpailumentaliteettiin perustuvassa yhteiskunnassamme, jossa nimenomaan lasten ja nuorten elämän laatukysymys on täysin unohdettu. Väkivaltaisesta lapsesta kasvaa väkivaltaisempi nuori. Voisimmeko tarkastella jenginuorison käyttäytymistä tässä valossa? Olisiko mahdollista, että esim. Kallion jengitappeluiden uhri olisikin suunnittelun uhri? Kuka kantaa vastuun nykyisestä yhdyskuntasuunnittelusta?

Reijo Wilenius on otsikoinut erään kirjansa nimellä "Nuorison kapina ja aikamme suunnanmuutos". Lapset eivät kapinoi, heidät voi sopeuttaa karsimalla elämän laadusta. Nuoriso on kapinoinut, se surullist' on kertomaan.

Minkälaista protestia tai kapinaa jäykkä yhteiskuntakoneistomme, byrokratia ja kalkkeutuneet asenteemme kaipaavat? Milloin heräämme oivaltaamaan lasten ja nuorten oikeudet ja tarpeet? On lapsen yhteiskuntapoliittisen tunnustamisen aika. On aika herätä suunnittelemaan lapsillemme. On aika rakentaa lapsillemme. Muiden tavoitteiden on nyt väistyttävä.

Kari Virolainen

Kauanko protesti jatkuu?

Kriittisen korkeakoulun järjestämässä esitelmätilaisuudessa 1. 10. pitivät piispa Kortekangas ja teol. lis. Cantell alustukset luterilaisesta kirkosta protestiliikkeenä. Kiitoksia molemmille rauhantahtoista ja tietoaalisäävästä esitelmästä.

Tilaisuudessa istuessani ensimmäisenä mieleeni tuli se aika, vuosi 1517, jolloin Luther ja luterilaisuus astuivat kirkkohistorian kohtaan ja aikaan, jotka ovat meille historiaa. Itse olemme kirkkohistorian nykyisessä kohdassa ja elämme tässä ajassa, sekä katolinen että protestanttinen kirkko.

Kun puhutaan luterilaisuudesta ja Lutherista ikäänkuin jälkimmäinen olisi syy ja ensimmäinen seuraus, tahtoisin käyttää sitä vanhaa *deux ex machine*-tempua: mitä, jos Luther itse tulisi tänne ja näkisi luterilaisen kirkkomme rakennukset, opin ja organisaation. En todellakaan tiedä heristelisikö hän sormiaan valtarakenteille ja maalliselle mammonalle vai nyökyttelisikö hyväksyvästi sille vapaudelle, jonka kirkkomme kullekin seurakuntalaiselle uskonharjoittamisessa sallii.

Usein tuntuu, että kukin seurakunta on rakentunut kirkkokuntana oman historiansa vankalle perustukselle instituutioon ja opillisena yhteisönä ja emme asenteissamme kirkkokuntien kantoihin ja yksityisiin seurakuntalaisiin usein pysty erottamaan puita metsältä eivätkä edes puut itse pysty erottamaan itseään metsältä.

Siksi kuvittelinkin ajatuksella, että kirkkokunnat yhtäkkiä häviäisivät ikäänkuin niitä ei olisikaan ollut, ehkäpä kristittyjen olisi huomattavasti helpompi käytännössä lähestyä toisiaan ja kysymyksiä niin paavin asemasta kuin kasteestakin. Tällöin olisimme ehkä jonkinlaisessa alkuseurakunta-tilanteessa. Eräänlainen alkuseurakuntalainenhan Lutherkin oli.

Ehkäpä kirkon institutionalisoituminen on yhteiskunnan rakenteen ja käytännön kannalta nykyisin välttämätöntä. Ainakin se on tosiasia, mutta se mitä instituutio sisältää, ei ole mikään dogmi (tämän kai Lutherkin osoitti).

Jos ajatellaan, että vanhurskauttaminen tarkoittaa täydellistä hyväksytyksi tulemistä Jumalan edessä, sitä että meidän ihmisten, orpolapsiksi itsensä tuntevien, Elävä Isä tahtoo ottaa meidät omalle nimelleen Pojassaan, ja tunnustaa meidät lapsikseen, uskon että tämä vanhurskauttaminen ei tarkoita ainoastaan ihmisiä vaan myös kirkkokuntia, jotka tahtovat olla Jumalan seurakuntia.

Kaisu Turunen

Kirjavihjeitä

E. M. Corder: *Kauriinmetsästäjä* (suom. Erkki Jukarainen). 174 s. Otava 1979.

Michael Ciminon ohjaaman samannimisen elokuvan ja tämän kirjan "aatesisältöön" voi kohdistaa saman kritiikin: amerikkalaiset selittävät Vietnamin sotaa nyt todella ovelasti. Epäinhimillisesti käyttäty-

tyviksi on kuvattu pelkästään toisen osapuolen, vietnamilaisten, edustajia. Lukijalle syötetään pinnanalaista viestiä, että vain vietkong rikkoi Geneven sopimuksia sotavankien kohtelussa. Tämä on syytä huomata, vaikka "tämä kirja on väkevästi puhutteleva kirja rohkeudesta ja ystävyydestä sodan helvetissä, kertomus siitä mitä nuorille miehille sodassa tapahtuu, mitä tapahtuu heidän sydämesään". (OJ)

Bari Wood: *Tappamisen lahja* (suom. Seppo Lopenen). 334 s. WSOY 1979.

Amerikkalaisissa ympäristöissä tapahtuva "yöjuttu", jännitystarina, joka kiinnostaa ainakin kaikkia psi-ilmiöihin perehtyneitä: poliisitarkastaja Stavitskyn takaa-ajamalla tappajalla on yliluonnollisia kykyjä. Lääkärit eivät pysty selittämään, miten kuolema on aiheutettu, sillä ruumiissa ei ole väkivallan merkkejä. Murhaajalla on "tappajan lahja", kyky käyttää aivoenergiaa hyväkseen: "Me voimme nähdä ajatuksia, impulsseja, kuvapinnalle tallennettuina. Me siis tiedämme jo että ajatuksilla on jonkinlaista fyysistä voimaa. Mutta että se energia voisi ulottua esineisiin, vaikuttaa niihin, saada massan käyttäytymään —". (OJ)

Horace McCoy: *Ammutaanhan hevosiakin* (suom. Heikki Salojärvi). 154 s. Love kirjat 1978.

Horace McCoy kuuluu pienen kustantamon löytöihin. Jean-Paul Sartre on maininnut McCoy'n 1897—1955) ensimmäiseksi amerikkalaiseksi eksistentialistiksi. Itse Charles Chaplin suunnitteli tämän teoksen kuvaamista heti "Nykyaikansa" jälkeen. Kirja on "30-luku keskellämme", kuten Peter von Bagh otsikoi jälkisanansa eli lyhyen ja osuvan erittelyn kirjailijasta ja hänen tuotannostaan. Enkä ihmettele jos Camusin ja Sartren sukupolvi piti McCoyta Steinbeckin ja Hemingway'n veroisena mestarina. (OJ)

Kaarina Karttunen: *Nykyslangin sanakirja*. 333 s. WSOY 1970.

Vaikka sanakirja tietosanakirjojen tavoin jo ilmeistyessään on oson vanhentunut, Karttusen kansittama kooste on tärkeä ja mielenkiintoinen kartoitus. Sanakirjan saatesanoissa tunnustetaan myös slangin jopa uutta luova merkitys: "all slang is metaphor, and metaphor is poetry". "Kielikuvat ja niihin sisältyvä ilkeäkurinen ja kuvia kaatava huumori paljastavat helposti sen, että parhaimmillaan slangi on harvojen älyniekkojen luomaa. Slangisanat kertovat usein keksijöittensä luovasta kielellisestä lahjakkuudesta, henkisestä valppaudesta ja aktiivisuudesta". (OJ)

Ilkka Kylävaara: *Sininen enkeli eli miljoona hullua*. 133 s. Gummerus 1979.

Esikoisromaanin tekijä esitellään, että hän "on työskennellyt radioissa, tv:ssä, teatterissa sekä Takaläpin Osuusliikkeessä rautakaupan myyjänä". Yleisradiota sisältäpäin tunteville Kylävaaran teksti paljastanee eniten, mutta sen lisäksi teos välittää 70-luvun "tiedostavan nuorison" tunteja lyhyinä välähdyksinä, pitäisikö sanoa: kyynisesti. Lyhyt, ilkeäkurinen retki toden ja fantasian maailmaan, jossa gurut, kulttuurisihteerit, liitturaitaiset vanhanvaltaajat ja sopeutuneet hipit hiippaavat. (OJ)

Katsaus

vanhoja numeroita rajoitetusti saatavissa

Katsaus-lehti on koko ilmestymisensä ajan ollut aikaansa seuraava — ja aikaansa edellä. Ei siis ihme, että moni uusi lukija ja tilaaja on tiedustellut myös lehtemme aikaisempia numeroita. Joten ilmoitamme nyt, että tällä hetkellä on rajoitetusti saatavissa vielä seuraavia vanhoja numeroita:

1958: 3, 4

1960: 3

1962: 1

1966: 4, 5—6

1967: 3—4

1968: 1

1969: 1

1974: 6

1975: 5

1976: 1, 2, 3, 4, 5, 6

1977: 1, 2, 3, 4, 5, 6

1978: 1, 2, 4, 5, 6

1979: 1, 3, 4

Irtonumeroiden hinta 7,50 mk/kpl.

Irtonumerotilaukset osoitteella:

KRIITTINEN KORKEAKOULU

Irtonumerotilaukset

Yrjönkatu 23 B 21

00100 HELSINKI 10

Toimitamme tilaukset saapumisjärjestyksessä postiennakolla.